

Zasady znakowania wyrażeń metaforycznych w tekstach polskich

Magdalena Zawisławska

Elżbieta Hajnicz

Małgorzata Maciejewska

4 marca 2020

Spis treści

1 Korpus	1
2 Słowniki	2
2.1 Wielki Słownik Języka Polskiego	2
2.2 Uniwersalny Słownik Języka Polskiego	2
3 Znakowanie leksykalno-semantyczne	3
4 Przykład wiodący	3
5 Podstawy znakowania wyrażeń metaforycznych	6
5.1 Pojęcia nośnika i topiku	7
5.2 Procedura identyfikacji metafor	9
5.3 Właściwa procedura znakowania	15
6 Klasyfikacja metafor	17
6.1 Postać tekstowa	17
6.2 Struktura pojęciowa	19
6.3 Charakterystyka pojęciowa	23
6.4 Kontekstowość	24
6.5 Konwencjonalizacja	25
6.6 Kontynuacja metafory	26
7 Metafory powiązane z problematyką tożsamości	28
8 Tabela przykładów	34

1 Korpus

Zgodnie z założeniami projektowymi, korpus będzie składał się z ok. 4000 akapitów. W projekcie obiecano zostało, że 2500 z nich będą stanowić akapity ze *Składnicy* (będącej podzbiorem NKJP 1M). Jednak zdecydowaliśmy się na ograniczenie tej części do ok. 2000 akapitów, wybranych zgodnie z regułą: dobry – tzn. złożony z (przynajmniej 3) zdań z poprawnymi rozbiorami lub długi – tzn. złożony z przynajmniej 6 zdań przy dwóch zdaniach z rozbiorami i przynajmniej 7 przy jednym zdaniu z rozbiorem. Jak widać, wybór tych akapitów nie jest losowy. Jednak krótkie akapity wyrwane z kontekstu mogłyby okazać się bezużyteczne pod względem znakowania metafory.

Drugą część korpusu będzie stanowić ok. 700 próbek tekstów z *Polskiego Korpusu Koreferencyjnego* (PCC), wybranych losowo proporcjonalnie względem typu tekstu (klasyfikacja CORE oparta na klasyfikacji NKJP). Próbki te są średnio trzy razy dłuższe od próbek ze *Składnicy*.

Korpus ten zostanie uzupełniony o fragmenty (z PCC i/lub spoza niego), których tematyka związana będzie z kwestią tożsamości, której analiza została obiecana w projekcie – jedynie w wypadku, gdy okaże się, że wśród wylosowanych tekstów jest zbyt mało próbek o tej tematyce.

2 Słowniki

Podstawowym źródłem dla znakowania leksykalno-semantycznego (por. sekcja 3) jest *SłowoSieć*. Wykorzystywana do znakowania jest wersja 4.0, dostępna ze strony <http://plwordnet4.clarin-pl.eu/>. Sposób korzystania z niej został opisany w *Instrukcji znakowania semantycznego*¹ sekcja 3.1.

Wyróżnienie znaczeń jest bardzo istotne w celu ustalenia, czy wyrażenie metaforyczne jest skonwencjonalizowane czy nowotworzone, por. sekcja 6.5. Dlatego nie chcemy ograniczać się do jednego źródła, zwłaszcza będącego w ciągłym rozwoju, jak to ma miejsce w wypadku *SłowoSieci*. Z tego względu zamierzamy posługiwać się jeszcze dwoma słownikami. Postanowiliśmy wykorzystać słowniki dostępne przez internet:

1. Wielki Słownik Języka Polskiego IJP PAN (WSJP), dostępny na otwartej licencji ze strony <https://www.wsjp.pl>;
2. Uniwersalny Słownik Języka Polskiego PWN (USJP), do którego dostęp na stronie <https://usjp.pwn.pl/> został przez nas zakupiony.

2.1 Wielki Słownik Języka Polskiego

Dostęp do WSJP jest swobodny i nie są potrzebne żadne uprawnienia, żeby z niego skorzystać. Na stronie <https://www.wsjp.pl> pojawia się widok zaprezentowany na rys. 1 (a), na którym od razu dostępne jest pole do wpisania hasła (pokazuje się lista możliwości, z której można wybrać właściwe hasło). Po wybraniu hasła, por. rys. 1 (b), pojawia się lista znaczeń – rys. 1 (c), a po wybraniu konkretnego znaczenia – jego opis (rys. 1d). Można wówczas kliknąć na przycisk Kwalifikacja tematyczna po prawej u góry, co powoduje wyświetlenie hierarchii przypominającej hierarchię hiperonimii *SłowoSieci*, co pokazano na rys. 1 (e).

2.2 Uniwersalny Słownik Języka Polskiego

Dostęp do USJP jest ograniczony do osób uprawnionych. Po wpisaniu adresu <https://usjp.pwn.pl/> pojawia się strona, której górna część widnieje na rys. 2(a). Jednak żeby z niego skorzystać, należy najpierw się zarejestrować (wpisanie zapytania do widocznego pola spowoduje pojawienie się komentarza *Korzystanie ze słownika USJP wymaga wykupienia dostępu, zaloguj się lub zamów dostęp do słownika.*). W tym celu należy przejść do okna logowania (przycisk po prawej u góry rys. 2(a)), gdzie po prawej jest przycisk zarejestruj się por. rys. 2(b).

Po zarejestrowaniu się należy przesłać mi potwierdzenie rejestracji wraz adresem mailowym, na jaki dokonano rejestracji. To umożliwi uruchomienie dostępu do słownika dla tej osoby.

¹Dokładniej: *Instrukcja znakowania tekstów polskich jednostkami leksykalnymi SłowoSieci za pośrednictwem programu WebAnno*.

Dopiero wówczas możliwe jest korzystanie ze słownika. Po zalogowaniu się widok jest analogiczny jak na rys. 2(a), tyle że po prawej u góry pojawiają się przyciski umożliwiające wylogowanie, zmianę hasła oraz informacje o koncie. Ważne jest to, że można już korzystać ze słownika.

Po wpisaniu hasła pojawia się lista haseł adekwatnych do zapytania, rozumiana nieco szerzej niż w WSJP, por. rys. 2(c). Klikając na interesujące nas hasło otwieramy okno z listą znaczeń (rys.2(d)) zaw. też informację nt. odmiany. Przy każdym znaczeniu jest przycisk **po-każ sieć powiązań**, który przekierowuje nas do tabeli, w której wymienione są synonimy, hiperonimy, hiponimy, antonimy, holonimy i meronimy analizowanego znaczenia (często pola te są puste). Informacje te są jednak wypisane od razu po prawej stronie, z oznaczeniami:

◀ – synonim, ▲ – hiperonim, ▲▲ – holonim,
◀▶ – antonim, ▼ – hiponim, ▼▼ – meronim.

UWAGA: Jeśli czas pomiędzy kolejnymi kliknięciami w słowniku się przedłuży, zostaniemy automatycznie wylogowani bez żadnego powiadomienia. Próba dalszych operacji na słowniku spowoduje wówczas pojawienie się wspomnianego już komentarza *Korzystanie ze słownika . . .* Należy ponownie się zalogować.

Ze słowników tych należy korzystać wtedy, gdy interpretacja wyrazu w *Słownosieci* jest niewystarczająca – brakuje tam adekwatnego znaczenia bądź nie jest ono dostatecznie jasno wyróżnione.

3 Znakowanie leksykalno-semantyczne

Wstępnym etapem znakowania metaforycznego jest oznakowanie korpusu na poziomie znaczeń poszczególnych segmentów (czasowników, rzeczowników, przymiotników i przysłówków). Znakowanie odbywać się będzie za pomocą jednostek leksykalnych *Słownosieci*, wersja 4.0. Zasadniczo znaczenia będą przypisywane poszczególnym segmentom. Jednak w wypadku, gdy w *Słownosieci* istnieje jednostka o lemacie wieloczłonowym (frazelogizm), dopuszczamy znakowanie taką jednostką centrum tej frazy. W takiej sytuacji pozostałe człony frazy będą znakowane jako człony, chyba że wyraźnie zachowały swoje znaczenie.

Znakowanie ma w założeniu być maksymalnie precyzyjne. Jeśli więc dla skonwencjonalizowanej (por. sekcja 6.5) metafory w *Słownosieci* występuje znaczenie metaforyczne, to właśnie ono powinno zostać przypisane. Znaczenie pierwotne przypisujemy wyłącznie w wypadku metafory swobodnej, nowotworzonej, por. punkt 3 sekcja 6.5 s. 26.

Szczegóły znakowania leksykalno-semantycznego wykraczają poza ten opis i zostały omówione w *Instrukcji znakowania semantycznego*.

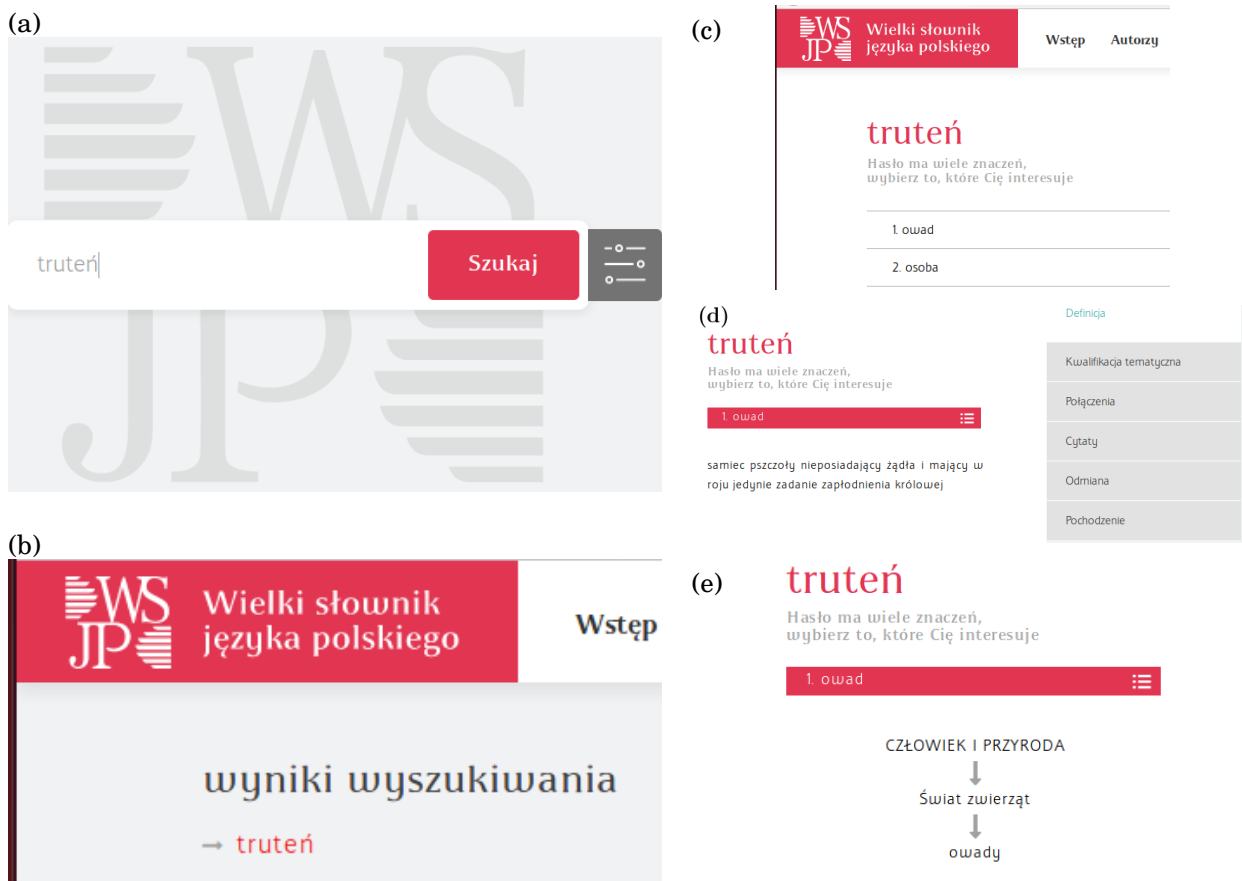
4 Przykład wiodący

Dla ułatwienia dalszej analizy, przeanalizujemy różne konteksty użycia metaforycznego pojedynczego wyrazu, na razie opierając się na intuicji, bez wchodzenia w szczegóły, dlatego uznajemy je za metaforyczne. Dla przykładu rozważmy wyraz *pasztet*. *Słownosiec* rozróżnia pięć jego znaczeń:

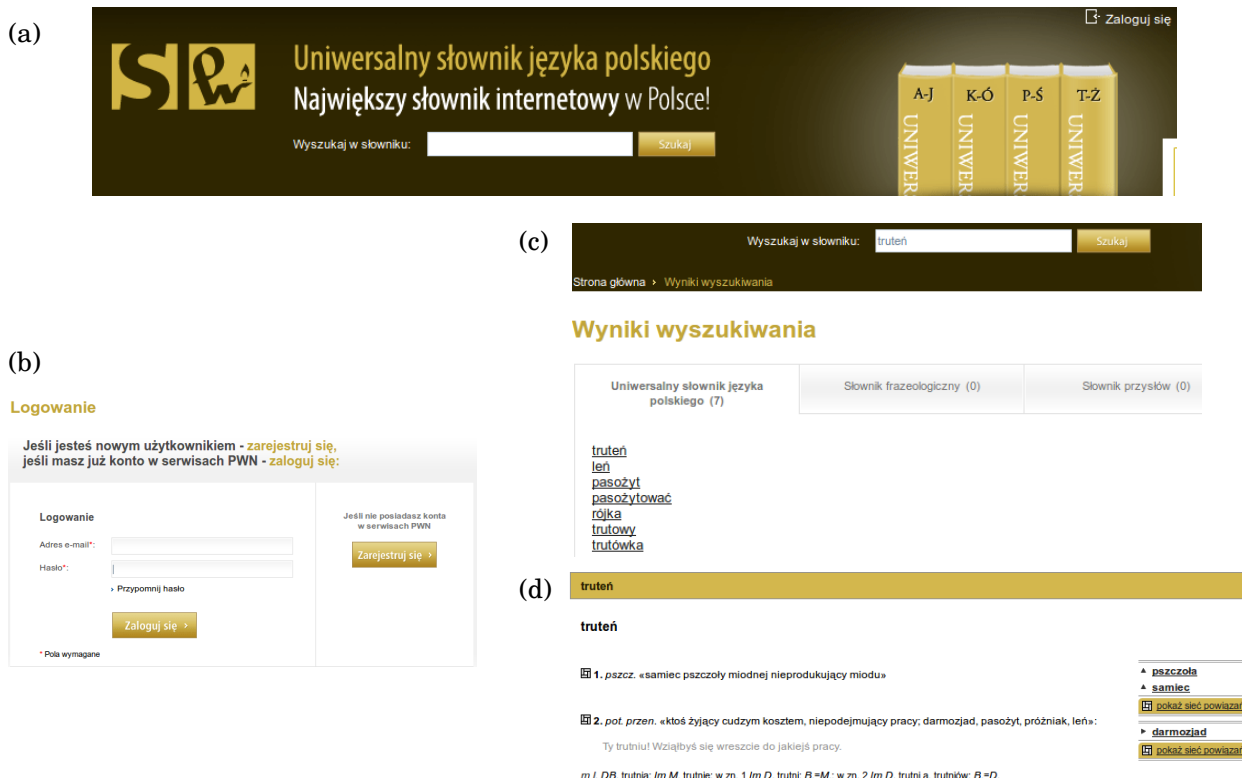
1. pasztet-1 – pasta, zazwyczaj mięsna, do smarowania chleba²;
2. pasztet-3 – przen. brzydka dziewczyna (hiperonim brzydula-1)³;

²W USJP i WSJP nierozróżnione od pasztet-5 – USJP < znac. 1, WSJP < znac. 1a.

³W USJP brak, w WSJP: znac. 3 (o kobiecie) pot. pogard. kobieta brzydka i nieatrakcyjna seksualnie.

Rysunek 1: Zrzuty ekranu z Wielkiego Słownika Języka Polskiego PAN

Rysunek 2: Zrzuty ekranu z Uniwersalnego Słownika Języka Polskiego PWN

3. pasztet-4 – przen. kłopoty, niewygodna sytuacja (synonim kabała-3, kanał-11, hiperonim tarapaty-1)⁴;
4. pasztet-5 – pieczona potrawa z mielonego mięsa z dodatkami, (hiperonim pieczeń-3)⁵;
5. pasztet-6 – porcja pasztetu, pasty mięsnej do smarowania chleba; określona ilość tego produktu, zazwyczaj puszka lub plastikowy niski kubeczek (hiperonim porcja-1)⁶.

Dwa z tych znaczeń (pasztet-3 i pasztet-4) są metaforyczne, wszystkie pozostałe w taki czy inny sposób odnoszą się do żywności.

Przykład (1) zawiera wybór zdań (czasem z szerszym kontekstem) zawierających metaforyczne użycia wyrazu *pasztet*: zdania (1a–d) zawierają znaczenie pasztet-3, zaś zdania (1e–k) – znaczenie pasztet-4. Przykłady pokazują, że jednostka pasztet-3 została potraktowana w *Słownosieci* zbyt wąsko: to niekoniecznie tarapaty, ale ogólniej niekorzystna, sytuacja, z której trudno jest wybrnąć, zamieszanie. Natomiast przykłady (1l–p) wskazują na brak trzeciego znaczenia metaforycznego: tekstu bądź szerszej koncepcji, tworu umysłowego niejasno sformułowanego na podstawie wątpliwych przesłanek. Wszystkie te pojęcia odwołują się do *pasztetu* jako potrawy o niekształtnym, niezachęcającym wyglądzie przygotowanej z niepewnych składników. Tak więc znaczeniem pierwotnym jest tu pasztet-5 (ew. pasztet-1, nie ma to w tym wypadku większego znaczenia).

Większość cytatów prezentowanych w niniejszej Instrukcji pochodzi z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (NKJP). Pozostałe przykłady mają dodatkowe oznaczenia - (I) dla zdań z internetu, (M) dla modyfikacji rzeczywistych przykładów oraz (W) dla sztucznych przykładów własnych. Jeśli cytujemy przykład ze *Słownosieci* lub innego słownika, będzie miał oznaczenie (S).

W przykładach wyrazy użyte metaforycznie (tzw. *nośniki*, patrz sekcja 5.1 poniżej) będą **pogrubione**, zaś wyrazy, do których ta metafora się odnosi (tzw. *topiki*, patrz sekcja 5.1) będą podkreślane linią falistą. Dla zachodzących na siebie nośników wyrażenia metaforycznego mniej „kluczowy” nośnik będzie podkreślany, zazw. bez wchodzenia w jego strukturę (czasem jednak podwójnie). Jeśli nośnik metafory jest topikiem innej, linia falista może łączyć się z **pogrubieniem** lub z podkreśleniem. Dla zaznaczenia, że coś NIE jest wyrażeniem metaforycznym (zazw. chodzi o przypadki innych wyrażen metaforycznych) używane będzie podkreślenie wykropkowane (rzadziej kreskowane). W tabeli umiejscowionej na końcu instrukcji (sekcja 8 s. 34) zamieszczone zostały (prawie) wszystkie przykłady przytoczone w niniejszej instrukcji wraz ze szczegółami znakowania wszystkich występujących w nich wyrażen metaforycznych bez względu na złożoność ich wewnętrznej struktury. Powinno to wyjaśnić niejasności w kwestii znakowania bardziej złożonych wyrażen.

- (1) a. *Patrzcie, jak ona wygląda – złości się bardziej i bardziej. – Nie dość, że **pasztet**, to czubek z niej jest.*
- b. *- Jesteś, mój tłuściutki wielorybku? - wymamrotał od progu. Nie odezwała się. - Gdzie mój domowy pasztet się schował?! - zawołał.*
- c. *czy istnieje jakaś niepisana umowa, że lekarki mają być paskudne? czy to na prawdę musi być zawód dla sfrustrowanych pasztetów z krzywą gębą?*

⁴USJP: znac. 2 *pot. przen.* «niespodziewana nieprzyjemność, kłopotliwa sytuacja»; WSJP: znac 2 (trudna sytuacja).

⁵USJP: znac. 1 «potrawa z kilku gatunków duszonego lub gotowanego mięsa i podrobów, które się miele i po odpowiednim przyprawieniu zapieka»; WSJP: znac 1a (potrawa) pieczona potrawa ze zmielonego duszonego lub gotowanego mięsa i podrobów z dodatkiem przypraw.

⁶W USJP brak, w WSJP: znac. 1b (porcja) porcja pasztetu - potrawy.

- d. *Chociaż być może opłacałoby mu się zakochać w **przeterminowanym pasztecie** z własnym pałacem.*
- e. *Dziś będę miała ciężki paszтет: ojciec zapowiedział się na wieczór.*
- f. *[...] zacząłem liczyć, że być może uda mi się jakoś wybrnąć z tego pasztetu.*
- g. *Cały front w dość chaotycznym odwrócie, a tu nagle wali mu się na biedną walijską głowę **paszтет** w postaci trzech jeńców, którzy w dodatku utrzymują, że chcą na ochotnika do alianckiej armii.*
- h. *Jak sądzę, będziemy mieli kolejny **paszтет** z wizerunkiem naszego kraju i znów się na kogoś za coś obrazimy.*
- i. *Mysli Pan że skąd cały ten dzisiejszy **paszтет** z bezrobociem [...]*
- j. *Pacyfista Echnaton zostawił w spadku niezły paszтет: pusty skarbiec i Hetytów za progiem.*
- k. *Na dłuższą metę nie są one w stanie współdziałać - lecz doraźnie, jak się okazało, potrafiły stworzyć groteskowe nieświęte przymierze, aby wyszykować nam **paszтет**, na który tak niewielu Amerykanów ma apetyt.*
- l. *Za każdym razem spisywaliśmy protokół na fałszywych blankietach opatrzonych fałszywymi pieczęciami i nieczytelnymi podpisami, po czym **paszтет** taki składaliśmy Anglikom, z głębokim zaufaniem, że oni już resztę formalności załatwią.*
- m. *W czasach otwartych granic jest naiwnością myśleć, że można wysmażyć autoreklamowy paszтет i zaproponować **go** do konsumpcji poważnym ludziom z MKOL.*
- n. *W tym samym tomie mamy jeszcze taki **paszтет z sieczki** jak "aktualne zagadnienia estetyki marksistowsko-leninowskiej w pracach radzieckiej historii sztuki" pióra radzieckiej siostrzycy pani Dmitrijewej.*
- o. *W praktyce więc prefekt kongregacji, dowiadując się o przyrządzonym za jego plecami pasztecie, godzi się z **jego smakiem**, nawet jeżeli w głębi duszy uważa go za zbyt pikantny lub mdły.*
- p. *Inni psioczą, że autor zbyt daleko się posunął w swoich fobiach i napisał niestrawny paszтет.*

5 Podstawy znakowania wyrażeń metaforycznych

Naszym zadaniem jest znakowanie wyrażeń metaforycznych w tekście. Nie znakujemy wszystkich wystąpień języka figuratywnego, a jedynie takie, w które uwikłana jest rzeczywista metafora. Na przykład nie znakujemy (czystej) frazeologii ani (czystej) metonimii, por. (2).

- (2) a. *Gramy Beethovena, dziś nawet **idą** tradycyjnie koncerty fortepianowe. (metonimia autora)*
- b. *Biały Dom gratuluje Kremlowi i wskazuje, jak skuteczna okazała się wspólna polityka twardej ręki wobec Saddama Husajna. (metonimia miejsca)*
- c. *- Dobrze byłoby wypić kieliszek, bo zimno okrutnie, [...]* (metonimia zawartości)

Jednak metonimia itp. jest często uwikłana w wyrażeniach metaforycznych, i wówczas całość oczywiście znakujemy.

5.1 Pojęcia nośnika i topik

Nasze zainteresowanie skupia się na sposobie, w jakim metafora wyraża się w języku. Zatem używamy określeń *topik* metafory, czyli ten fragment wypowiedzenia/tekstu, który został użyty dosłownie, odnosi się do referenta i o którym orzekamy, oraz jej *nośnik* – fragment, który został użyty metaforycznie i nie ma bezpośredniego odbicia w opisywanej rzeczywistości, za pomocą którego orzekamy coś na temat referenta (reprezentowanego w tekście przez topik). Sposób znakowania nośnika i topik jest opisany w sekcji 5.3 s. 15.

Metaforyczność pojawia się, gdyż topik jest opisywany za pomocą nośnika, który typowo odnosi się do zupełnie innych typów obiektów. Na przykład w wyrażeniu *wszędzie kwitnie sobie kapitalizm* (3) topikiem jest rzeczownik *kapitalizm* (pojęcie abstrakcyjne, według *Słownosieci* jego bezpośredni hiperonim to autonomiczny system gospodarczy-1), natomiast nośnikiem jest czasownik *kwitnąć* (typowo, dosłownie używany w odniesieniu do roślin). Pojęcie abstrakcyjne jest tu opisywane tak, jakby było rośliną. Produktywność tej metafory opisują przykłady (4).

(3) *Czy to oznacza, że zliberalizowała się tam gospodarka, kwitnie kapitalizm a ludziom żyje się dostatniej?*

[...] *gdzie nie spojrzeć, wszędzie kwitnie sobie kapitalizm i prawo silniejszego.*

(4) *Uczestnicy dyskusji zgodnie twierdzili, że są świadkami więdnienia kapitalizmu.*

[...] *niektórzy komunistyczni zbrodniarze [...] postanowili podjąć próbę zaszczepienia więdnącego komunizmu na ciągle żywym pniu nacjonalistycznym.*

Wśród wartości, które różnią rozkwit kultury antycznej od renesansowego buntu, największą były niewątpliwie obudzone w procesie przekwitania feudalizmu nowe siły społeczne.

Termin *referent* w językoznawstwie oznacza dowolny byt pozajęzykowy, o którym orzekamy. W jednym wypowiedzeniu mogą wystąpić odniesienia do kilku referentów, a kilka wyrażen może odnosić się do jednego bytu (zjawisko koreferencji). Dlatego pojęcie *topiku* jest z tym pojęciem powiązane: zazwyczaj topik to odniesienie do takiego referenta wypowiedzi metaforycznej, którego zderzenie z nośnikiem przesądza o metaforyczności wypowiedzenia. W przykładzie (5) do opisywanej rzeczywistości społecznej odnosi się *Polska, kapitalizm* oraz *my* (Polacy). Jednak to zderzenie *kapitalizmu* z *wjechać czołgiem* czy *staranować* powoduje, że całe wypowiedzenie jest metaforyczne – systemowi gospodarczemu nadawane są cechy ludzkie (agresora). Dlatego *wjechać czołgiem* i *staranować* to nośniki metafory, dla których topikiem jest *kapitalizm*.

Jak już wspominaliśmy (s. 5), w przykładowych zdaniach prezentowanych w niniejszej instrukcji pogrubiony został nośnik metafory (dla zachodzących na siebie wyrażen metaforycznych podobną funkcję pełni podkreślenie), zaś linia falista oznacza jej topik. Na przykład w drugim ze zdań (4) mamy nośnik *więdący* z topikiem *komunizm*, a następnie nośnik *pień* z topikiem *nacjonalistyczny*, które z kolei jest w całości *pień nacjonalistyczny* topikiem dla nośnika *żywy*. Na to wszystko nakłada się jeszcze nośnik *zaszczepić*... Trudno to wszystko zaznaczyć na raz, dlatego skupiamy się na jednym wyrażeniu metaforycznym, ilustrującym opisywaną własność, pozostałe metafory jedynie sygnalizujemy.

(5) *Do Polski kapitalizm wjechał czołgiem i kompletnie nas staranował.* (GW 2013-06-01)

Za topik uznajemy wyrażenia odnoszące się do bytów pozajęzykowych bezpośrednio (poprzez ich nazwanie, np. *kapitalizm* w (5)) lub pośrednio (poprzez ich charakterystykę, np.

totalitarny w totalitarnego [...] betonu z (65) s. 32 czy *sfrustrowany, z krzywą gębą w sfrustrowanych pasztetów z krzywą gębą* z (1c), s. 5). Na powierzchni topik nie musi być frazą ciągłą, por. wspomniane powyżej *sfrustrowane pasztety z krzywą gębą* – oba wyrażenia odnoszą się do tego samego rzeczywistego referenta – jakichś kobiet (brzydkich i zgorzkniałych), patrz rys. 3 po prawej.

Rysunek 3: Graficzna prezentacja metafory prostej o nieciągłym topik

Nośnik metafory występuje na powierzchni zawsze. Topiki zaś bywają często elidowane i o metaforyczności wypowiedzi decyduje szerszy kontekst, tzn. topik może wystąpić w innym wypowiedzeniu (niekoniecznie wcześniejszym) lub nie pojawić się w ogóle, zwłaszcza że znakować będziemy jedynie fragmenty tekstów. Często dotyczy to określeń takich jak *szmata*, *pasztet*, które bezpośrednio identyfikują referenta oraz są połączone relacją koreferencji z „bezpośrednim” określeniem topik, por. przykład wiodący (1), s. 5. Można powiedzieć, że w przykładach (6) nośnik sam jest dla siebie topikiem – nie trzeba żadnego bezpośredniego wystąpienia topik, żeby wiedzieć, że użycia wyrazów *szmata*, *pasztet* są metaforyczne. Wskazuje na to kontekst: *szmata* odnosi się do człowieka (ew. zwierzęcia), bo coś *zrobiła*, zaś *pasztet* – do tekstu (bo ktoś go *napisał*).

(6) a. - *A może rzeczywiście ta szmata coś zrobiła?*

b. *Inni psioczą, że autor zbyt daleko się posunął w swoich fobiach i napisał niestrawny pasztet.*

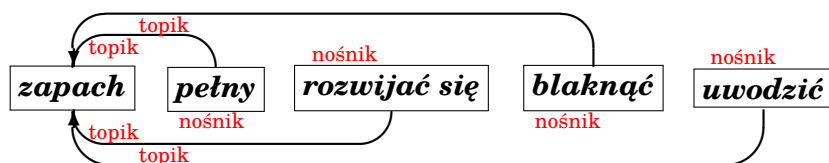
Istnieją jednak wyrażenia metaforyczne, w których nośnik wiąże ze sobą w sposób nierozwalny więcej niż dwa pojęcia. Oznacza to, że jeden nośnik może odwoływać się do więcej niż jednego topik. Taka sytuacja ma miejsce w przykładzie (7) – *organizmy zbudowane są z białek*: nośnik metafory, imiesłów *zbudowane* nadaje *organizmom* cechy budowli bądź konstrukcji, zaś *białkom* – cechy budulca, elementów składowych. Tak naprawdę metaforyzacji ulegają nie *organizmy* czy *białko*, ale opis ich wzajemnej relacji – to, że organizmy składają się z białek. Podobnie w 4 nośnik *zaszczepić* wiąże dwa topiki – *wiedzący komunizm* i *żywy pień nacjonalistyczny*. Strukturę takich wyrażen metaforycznych omówimy dokładniej w sekcji 6.2 s. 19.

(7) *Wszystkie organizmy żyjące na Ziemi zbudowane są z białek. Te z kolei skonstruowane są z mniejszych cegiełek - opartych na „rusztowaniu” z węgla aminokwasów.*

Tak więc ostatecznie w (5) mamy dwa nośniki – *wjechać czołgiem* i *staranować*, z dwoma centrami czasownikowymi – *wjechać* i *staranować*. Przeto także wyraz *czołg* użyty jest tu metaforycznie (żaden *czołg* fizycznie się nie pojawia) i musi znaleźć się w zakresie znakowania (jakiegoś) nośnika. Natomiast frazy *do Polski*, *kapitalizm*, *nas* użyte są w sensie dosłownym: *kapitalizm* pojawił się w Polsce i wpłynął na nas, na nasze życie. Jednak jedynie *kapitalizm*, jak już wspominaliśmy, stanowi topik obu wyrażen metaforycznych.

Z kolei w pierwszym zdaniu z (7) mamy jeden wyraz użyty metaforycznie, stanowiący nośnik metafory – *zbudować*, zaś w zdaniu drugim – aż cztery: *skonstruować*, *cegiełka*, *oprzec* i *rusztowanie*. Topikami dla *zbudować* są *organizmy żyjące na Ziemi* i *białka*, dla *skonstruować* – znowu *białka* (poprzez koreferencję z zaimkiem *ten*) oraz *cegiełki* (a właściwie *aminokwasy*, dzięki koreferencji), dla *oprzec* – *aminokwasy* i *rusztowanie*, zaś dla *rusztowanie* – *węgiel*.

Wokół jednego topik może być zorganizowanych kilka metafor tworzących rodzaj narracji, np. przykład (8) to ciąg wyrażen odnoszących się do perfum o nazwie *Helium*, por. rys. 4 (właściwym topikiem jest tu *zapach*, gdyż zachodzi koreferencja).

Rysunek 4: Graficzna prezentacja wyrażen metaforycznych o wielu nośnikach o wspólnym topik

(8) *Helium jest to zapach pełny, który rozwija się cały czas w miarę noszenia, nie blaknie i uwodzi wciąż na nowo.*

Topikiem wyrażenia metaforycznego całkiem nierzadko bywa metonimia. Na przykład we sparafrazowanym przykładzie (2a) s. 6 *Beethoven* jest metonimicznym określeniem jego utworów (koncertów fortepianowych), które nie mogą *ić*. Podobnie, w sposób bardziej zawikłany (bo pojawia się tu jeszcze hiperbola!), jest w *przeterminowany paszтет z własnym pałacem* z (1d) s. 5: *z własnym pałacem* symbolizuje bogactwo (metonimia oznaki), por. poniższa parafraza, wzmiankowana kobieta nie musi dosłownie posiadać pałacu⁷.

(9) a. *Gramy tradycyjnie koncerty fortepianowe, dziś nawet idzie Beethoven.* (M)

b. *Ma się zakochać w przeterminowanym pasztecie z dużym majątkiem.*

5.2 Procedura identyfikacji metafor

Punkt wyjścia dla zasad identyfikacji metafor stanowi tzw. procedura **MIP** (*Metaphor Identification Procedure*) zaproponowana przez grupę Pragglejaz (Pragglejaz Group, 2007) oraz nieco zmodyfikowana jej wersja zwana **MIPVU** (*Metaphor Identification Procedure VU University Amsterdam*) opisana w (Steen *et al.*, 2010).

Zgodnie z przyjętymi przez nas założeniami, w celu określenia, czy mamy do czynienia z metaforą, musimy przede wszystkim ustalić, czy dany wyraz (bądź fraza) stanowi nośnik wyrażenia metaforycznego. Posłużymy się do tego zaadaptowaną do naszych warunków wersją wspomnianej procedury, na którą składają się następujące etapy:

1. Lektura całego tekstu w celu ustalenia jego ogólnego sensu.
2. Ustalenie tematu tekstu (o czym jest tekst?).
3. Stwierdzenie, jakie jednostki leksykalne zostały użyte w tekście – ich zakres (czy nie mamy do czynienia z jednostką wielocłonową) wraz z określeniem jej znaczenia w danym kontekście, por. sekcja 3.
4. Dla każdej zidentyfikowanej jednostki leksykalnej należy określić, czy istnieje inne, bardziej podstawowe znaczenie, aktywizowane w innych kontekstach (np. *głowa kapusty*, *głowa rodziny/państwa* i *głowa* jako część ciała). Bardziej podstawowe znaczenie to:
 - (a) znaczenie materialne, fizyczne (to, na co wskazuje dany leksem, odbiorca może sobie wyobrazić, można dany obiekt zobaczyć, usłyszeć, poczuć dotykiem, powąchać, posmakować),
 - (b) znaczenie odnoszące się do fizycznych czynności,

⁷Dosłowne rozumienie frazy *z własnym pałacem* nie wpływa na interpretację metafory, gdyż w obu wypadkach wskazuje na istotę ludzką.

- (c) znaczenie bardziej precyzyjne, określone,
- (d) znaczenie wcześniejsze historycznie.

Nie oznacza to, że znaczenie bardziej podstawowe jest również znaczeniem o największej frekwencji.

5. Jeśli leksem ma bardziej podstawowe znaczenie, nadal współcześnie używane, należy sprawdzić:

- (a) jakie są różniące, a jakie wspólne cechy obu znaczeń (np. *głowa kapusty* — obiekt o okrągłym kształcie jak ludzka głowa, *głowa rodziny* – członek rodziny pełniący w niej główną rolę, jak głowa w organizmie);
- (b) czy nowsze znaczenie może być zrozumiane przez pryzmat bardziej podstawowego znaczenia.

Jeżeli oba znaczenia posiadają wspólne cechy, które pozwalają zinterpretować nowsze znaczenie przez pryzmat bardziej podstawowego, nowe znaczenie uznajemy za metaforyczne. Taką metaforę uznajemy za skonwencjonalizowaną (por. sekcja 6.5). Tak więc wyraz *głowa* zarówno we frazie *głowa kapusty*, jak i *głowa rodziny*, to nośnik metafory. Samo wyróżnienie kilku znaczeń wyrazu nie oznacza automatycznie, że któreś z nich musi być metaforyczne. Przede wszystkim, znaczenie pierwotne musi istnieć wśród znaczeń tego konkretnego leksemu. Tak więc chcielibyśmy tu wyraźnie podkreślić, że NIE znakujemy derywatów, nawet jeśli mają charakter metaforyczny, tzn. pochodzą od znaczenia metaforycznego wyrazu pierwotnego. Na przykład wyraz *prostota* posiada następujące znaczenia:

- prostota-1 (synonim łatwość-1, elementarność-1; syn. międzyparadygmatyczna prosty-4) dotyczy konceptów; w USJP obejmowane przez znac. a) «właściwość czegoś skromnego, zwykłego, niewyszukanego» – prostota formy, stylu, języka, wypowiedzi, środków wyrazu artystycznego; w WSJP znac.3 (coś nieskomplikowanego) – cecha czegoś, co jest łatwe do zrozumienia i opanowania.
- prostota-2 (hiperonim skromność-2, hiponim siermiężność-1; syn. międzyparadygmatyczna prosty-1) – dotyczy dzieł ludzkich, ich wyglądu; w USJP obejmowane przez znac. a) – prostota stroju, mebli; WSJP znac. 2 (brak ozdób) – cecha czegoś, co jest pozbawione ozdób i wymyślności.
- prostota-3 (hiperonim naturalność-1, antonim zmanierowanie-1)⁸ dotyczy ludzi; w USJP znac. a) «ogół cech charakterystycznych dla kogoś skromnego, szczerego, unikającego sztuczności, przesady; naturalność, bezpośredniość», w WSJP zn. 1a (naturalność człowieka) – cecha kogoś, kto zachowuje się szczerze i skromnie oraz zn. 1b (naturalność obyczajów) – cecha świadcząca o tym, że ktoś zachowuje się szczerze i skromnie.

Oczywiście najbardziej „fizyczne” jest znaczenie prostota-2. Jednak nie wywodzą się one jeden od drugiego, tylko każdy wywodzi się od innego znaczenia wyrazu *prosty*. Nie spełniają więc warunków omawianej procedury. Podobnie będzie z wyrazem *twardogłowy* – brak użyć dosłownych ‘ktoś o twardej głowie’, czasownikiem *cyganić*, rzeczownikiem *maciciel* itp. itd.

Z drugiej strony możemy mieć do czynienia ze zwykłym rozszerzeniem zakresu funkcjonowania wyrazu. Wyraz *gość* funkcjonuje w kilku znaczeniach:

⁸W *Słownosieci* nie ma odpowiedniego znaczenia tego wyrazu (powinien być synonimem skromny-6), jednak np. w WSJP mamy znaczenie I3 z cytatem *Jan Paweł II był prostym i skromnym człowiekiem*.

- gość-1 (synonim facet-1) jakiś mężczyzna lub chłopak, często obcy (*A znasz tego gościa, co chodzi z Anką?*)⁹,
- gość-2 – osoba, która gdzieś lub do kogoś przybyła (hiperonim przybysz-1), w WSJP rozbite na znac. 1 (ojca) – osoba, która odwiedza kogoś, znac.2 (zjazdu) – osoba, która została zaproszona dokądś i jest uczestnikiem czegoś,
- gość-3 (hiponimy ktoś-1, osobistość-1, postać-2) z podziwem o kimś godnym szacunku, kto się czymś wykazał (*Przy bliższym poznaniu może się okazać z niego fajny gość.*),
- gość-4 (hiperonim klient-1), w WSJP znac. 3 (hotelu) – osoba, która przybywa do jakiegoś miejsca, żeby skorzystać ze świadczonych tam usług.

Znaczeniem pierwotnym jest gość-2, jednak pozostałe jedynie rozszerzają, modyfikują to znaczenie w sposób niemetaforyczny. Nawet dla znaczeń gość-1, gość-3 trudno dopatrywać się jakichś znamion metaforyczności.

Podobnie trzy znaczenia wyrazu *ceramika*:

- ceramika-1 (hiperonim wytwór-2) – wyroby ceramiczne, w WSJP: znac. 1a (wyrób);
- ceramika-2 (hiperonim rzemiosło artystyczne-1), w WSJP znac. 3 (przemysł) oraz znac. 4 (sztuka);
- ceramika-3 (hiperonim tworzywo-1), w WSJP: znac. 1a (materiał).

Znaczeniem pierwotnym jest ceramika-3, pozostałe rozszerzają znacznie na zasadzie metonimii.

Natomiast pojawiające się w (10) pot. środowiskowe znaczenie rzeczownika *emalia* jako poczty elektronicznej (uwzględnione jedynie w WSJP) jest oczywiście żartobliwym spolszczeniem angielskiego wyrazu *e-mail*, nie ma przeto żadnego związku z żadnym innym znaczeniem tego wyrazu, nie stanowi więc metafory.

- (10) *Mowa oczywiście o poczcie elektronicznej, nazywanej e-mailem, czy bardziej swojsko emalią [...]*
Dzięki temu można fotki przestać rodzinie emalią.

UWAGA: Jeśli pierwotne znaczenie wyrazu całkowicie znikło z użycia lub zanikł związek między znaczeniem pierwotnym a pochodnym, mamy do czynienia ze zjawiskiem oderwania metafory. Takich użyć NIE będziemy oznaczać jako metaforycznych.

Na przykład wyraz *pokój* ma następujące znaczenia

- pokój-1 – pomieszczenie mieszkalne (USJP: znac. I, WSJP: znac. 1);
- pokój-3 – stan, gdy nie ma wojny (USJP: znac. II 1, WSJP: znac. 2);
- pokój-4 – stan równowagi emocjonalnej (USJP: znac. II 3, WSJP: znac. 4);
- pokój-5 – układ o zawarciu pokoju, rodzaj umowy kończącej konflikt (USJP: znac. II 2, WSJP: znac. 3 – rozejm);
- pokój-6 – ludzie, osoby znajdujące się w pokoju; nie uwzględnione w słownikach.

⁹W WSJP wyróżnik *sympatyczny* połączony jest z opisem mężczyzna, którego mówiący bliżej nie zna, co jest niekonsekwentne i łączy jednostki gość-1 i gość-3.

Historycznie znaczenie pokój-1 wywodzi się od archaicznego pokój-4 (obecnie spokój) i oznaczało miejsce, w którym panuje (s)pokój. Jednak związek między tymi znaczeniami kompletnie się zatarł i traktujemy te znaczenia jako niezależne¹⁰.

6. Jeżeli użyte znaczenie jest podstawowe, jednak jego zastosowanie w tekście wyraźnie wykracza poza zakres stosowania danego pojęcia, także uznajemy to wystąpienie za metaforyczne. Taką metaforę uznajemy za nowotworzoną (por. sekcja 6.5).

Na przykład w powtórzonym zdaniu (11) mamy do czynienia z dwoma nowotworzonymi wyrażeniami metaforycznymi, bo ani *wjechać* (w szczególności *wjechać czółgiem*), ani *staranować* nie posiadają wyodrębnionych znaczeń właściwych dla tego konkretnego kontekstu, i adekwatne jest użycie znaczeń bardziej podstawowych.

Poniekąd przypadek ten obejmuje też sytuacje, kiedy znaczenie jest wyraźnie inne, ale w słownikach nieuwzględnione, por. wspomniane poniżej w zdaniu (13) *rusztowanie*.

(11) *Do Polski kapitalizm wjechał czółgiem i kompletnie nas staranował.*

7. Procedura tworzenia *Słowsieci*, skupiona nie na hasle słownikowym, lecz wokół powiązań relacyjnych, głównie synonimii (synsety) powoduje, że zdarzają się leksemy, dla których uwzględniono znaczenie metaforyczne, a przeoczono wciąż żywe, choć rzadsze w uzusie, znaczenie pierwotne. Przykładowo, wyraz *niestrawny* ma w *Słowsieci* jedno znaczenie

- niestrawny-1 – trudny do zniesienia,

tak jak w cytowanym tam zdaniu (12a). Jednak dosłowne znaczenie *niestrawny* wciąż jest żywe i zrozumiałe, por. (12b).

- (12) a. *Nie wiem, jak dla was, ale dla mnie te jego wiecznie seksistowskie żarty są zupełnie niestrawne.* (S)
- b. [*Zrobił kolację z indyjskim żarciem.*] *Przystawki są jadalne, ale główne danie okazuje się niestrawne.*
I odwrotnie te same zwierzęta połykają nieraz całkiem niestrawne przedmioty tylko dlatego, że się one poruszają; wiedzą o tym dobrze wędkarze łowiący na tzw. błystki.

W WSJP w ogóle nie ma wyrazu *niestrawny*, USJP omawia następujące jego znaczenia:

- a) «niedający się trawić, trudny do strawienia» (niestrawne pokarmy, części pokarmu);
b) *przen.* «trudny do zrozumienia, do przyjęcia» (niestrawny styl, film, niestrawna książka, muzyka);

Tak więc przyjmujemy, że pierwotne znaczenie istnieje, czyli jest to przypadek standardowy, i postępujemy zgodnie z punktem 5 procedury¹¹.

8. Znakujemy także wyrazy, które stanowią pluralia tantum powiązane znaczeniowo z pierwotnym wyrazem w l.poj. Związek taki jest bowiem silniejszy niż w wypadku zwykłej derywacji. Dobrym przykładem są tu *nowe siły społeczne*, por. (4) s. 7. *Siły* są to grupy ludzi dysponujące *siłą*, mające lub mogące wpływać na rzeczywistość.

¹⁰Związek pomiędzy pokój-6 a pokój-1 ma charakter metonimii (miejsca). Nie planujemy znakować takich zależności.

¹¹Problemy pojawiłyby się, gdyby hasło nie występowało ani w USJP, ani w WSJP. Wtedy nie pozostaje nic innego jak polegać na własnej intuicji.

Prześledźmy całą procedurę na przykładzie. Rozważmy wspomniany już wcześniej cytat (13) pochodzący z tekstu o odnalezieniu w pyłe komety Wild 2 przez naukowców z NASA glicyny — najprostszego białka organicznego. W przytoczonym fragmencie formy leksemów **zbudować**, **cegiełka**, **oprzeć**, **rusztowanie** odnoszą się do organizmów, białek i aminokwasów.

(13) *Wszystkie organizmy żyjące na Ziemi zbudowane są z białek. Te z kolei skonstruowane są z mniejszych cegiełek - opartych na „rusztowaniu” z węglu aminokwasów.* (GW 2009-08-19)

Słowosieć wyróżnia następujące znaczenia (w cudzysł. francuskich definicje za USJP):

• Dla czasownika *zbudować*

- zbudować-1 – stworzyć, wytworzyć coś nowego, np. budowlę, obiekt (USJP: znac. 1 – «wznieść budowlę, jej części lub zespoły; wybudować, pobudować», znac. 1 w WSJP (dom));
- zbudować-2 – stworzyć coś; sprawić, żeby powstało, żeby się zaczęło (*bonne relation, opinion*) (USJP < znac. 3b «stworzyć, zorganizować, oprzeć na jakichś zasadach», WSJP ≈ znac. 6 (porozumienie) – oprzeć coś na czymś);
- zbudować-3 – utworzyć konstrukcję, stworzyć całość z mniejszych elementów (USJP: znac. 2 – «skonstruować, wykonać maszyny, urządzenia techniczne», znac. 2 w WSJP (maszynę));
- zbudować-4 – zorganizować coś, zaplanować (*wspólną przyszłość*) (USJP < znac. 3b, WSJP ≈ znac. 3 (demokrację) – przyczynić się do powstawania czegoś, zwykle jakiejś wartości lub dobra społecznego);
- zbudować-5 – wpłynąć dodatnio na kogoś, zadziałać budująco (USJP: znac. 3a – «sprawić dobre wrażenie, wywołać u kogoś uczucie podziwu, szacunku», WSJP: znac. 7. (pocieszyć));
- zbudować-6 – utworzyć, wejść w skład czegoś większego, złożyć się na coś.

Do rozróżnienia między zbudować-2 a zbudować-4 nie wystarczą definicje słowosięciowe, potrzebne są przykłady. W USJP oba te znaczenia są objęte przez znaczenie 3b, zaś w WSJP odpowiadają im odpowiednio znaczenia 6 i 3, jednak ich definicje, a stąd i granice znaczeniowe, są nieco odmienne. Ponadto USJP i WSJP wyróżniają także (odpowiednio znac. 4 i 5) «wykreślić figurę geometryczną», a WSJP znac. 4 – *zbudować zdanie*, obejmowane explicite przez znac. 3b z USJP. Nie są to jednak znaczenia istotne dla naszej analizy.

Znaczeniem adekwatnym w tym kontekście jest zbudować-6, nie uwzględnione z kolei ani w USJP, ani w WSJP. Bardziej fizycznymi, odnoszącymi się do czynności fizycznych są zbudować-1 i zbudować-3, przy czym starsze jest zbudować-1. Nie jest to jednak istotne na tym poziomie analizy. Ważne jest, że warunki wymagane do uznania zbudować-6 za metaforyczne w tym (jak i każdym innym) kontekście są spełnione¹².

• Dla rzeczownika *cegiełka*

- cegiełka-1 – datek (USJP: znac. 3 *pot. przen.* «niewielki wkład w coś, mały udział w czymś; składka, datek»);

¹²Także wszystkie wystąpienia zbudować-2, zbudować-4 są metaforyczne.

- cegielka-2 – deminutyw od cegła-1 – materiał budowlany, (USJP: znac. 1 – «mała cegła – element budowlany» oraz znac. 2 – *bud.* «rodzaj płytki używanej do licowania elewacji»).

Znaczenia adekwatnego w kontekście brak w jakimkolwiek słowniku, w WSJP wyraz *cegiełka* nie występuje w ogóle. Jedynym znaczeniem dającym się zastosować jest cegielka-2, i jest to znaczenie bardziej pierwotne, fizyczne.

- Dla czasownika *oprzeć*

- oprzeć-1 (czasownik myślenia) — hiponim zaczerpnąć-1 (USJP: znac. 2 *książk.* «potraktować (traktować), wziąć (brać) coś za podstawę, uzasadnić (uzasadniać) coś czymś», WSJP: znac. 2 (film na faktach) – wziąć coś za podstawę);
- oprzeć-2 (czasownik ruchu) — hiponim ustawić-1 (USJP: znac. 1, WSJP: znac. 1 (drabinę o ścianę) – umieścić coś w taki sposób, aby dotykało do czegoś innego i nie miało możliwości przewrócenia się lub osunięcia).

Znaczenia adekwatnego w kontekście brak w jakimkolwiek słowniku, posłużymy się tu pierwotnym znaczeniem oprzeć-2 jako bliższym pojęciowo.

- Dla rzeczownika *rusztowanie*

- rusztowanie-1 — hiponim konstrukcja-1, sprzęt mechaniczny-1 (USJP: «prowizoryczna konstrukcja pomocnicza z drewna lub z rur stalowych, ułatwiająca wznoszenie, wykańczanie lub remont budowli», WSJP: tymczasowa konstrukcja z belek, rur i podestów ustawiona wzdłuż ścian budynku, w celu wykonywanie prac remontowo-budowlanych)

Jedynym wyróżnionym znaczeniem jest znaczenie fizyczne, podobnie w USJP i WSJP.

- Podobnie czasownik *skonstruować* ma we wszystkich trzech badanych źródłach jedno znaczenie:

- skonstruować-1 — synonim zbudować-3,

związane z mechanicznym tworzeniem, przez agenta, obiektów fizycznych (USJP: *książk.* «wykonać, utworzyć konstrukcję czegoś, zestawić jakąś całość z poszczególnych elementów; zbudować»), chociaż cytaty w USJP i WSJP wskazują na szersze zastosowanie tego pojęcia (*skonstruować portfel inwestycyjny, akcję, spektakl, plan działania, zdanie*).

Są to zatem wszystkie leksemy użyte w tym tekście metaforycznie, ponieważ odnoszą się do białek, które nie są żadnymi budowlami ani konstrukcjami czy innymi przedmiotami, a związkami organicznymi. Dzięki dosłownemu znaczeniu możemy zrozumieć nowy sens nadany przez odmienny kontekst — nadawca mówi za pomocą tych metaforycznych wyrażen o wewnętrznej strukturze związku organicznego. Różnica polega na tym, że **zbudować** uznajemy za metaforycznie na podstawie punktu 5 omawianej procedury, zaś **cegiełka**, **oprzeć**, **rusztowanie**, **skonstruować** – na podstawie punktu 6. Zwróćmy tu uwagę, że **cegiełka** w znaczeniu ‘element składowy’ jest już ugruntowana w uzusie, por. (14), choć słowniki jej nie notują.

- (14) a. *Zawsze na bodaj najdrobniejszym odcinku swojej pracy nie zaniedbywał niczego by wypełnić zadanie już przez to wielkie i ważne, że stanowiące **cegiełkę** w strukturze całej piramidy.*
- b. *Wedle teorii Dany Scully wirus znany jako „czarny olej” mógł trafić na Ziemię na me-teorze wraz z pierwotnymi **cegiełkami** chemicznymi, z których później powstało życie.*

5.3 Właściwa procedura znakowania

Metaforyczność wypowiedzeń oznaczana będzie w kontekście wyznaczanym przez fragmenty tekstów przeznaczone do znakowania, i w tym znaczeniu każda próbka znakowana będzie w całości. Zasadniczo jednak znakowanie odbywa się na poziomie pojedynczych wyrażen metaforycznych. Znakowaniu podlegają oba elementy omówione w sekcji 5.1 s. 7 – nośnik oraz topik.

Zalecaną procedurą jest oznakowanie całej próbki na poziomie leksykalno-semantycznym (sensów słów) przed rozpoczęciem właściwego znakowania metaforycznego. Wyznaczając znaczenia słów warto od razu wybierać te, które są dobrymi kandydatami na nośniki wyrażen metaforycznych, żeby uniknąć kilkakrotnego zaglądania do słowników. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, żeby znakowanie realizować sukcesywnie – od lewej do prawej, na wszystkich poziomach znakowania, o ile komuś tak właśnie jest wygodniej. Warunek jest jeden – w momencie przystąpienia do znakowania danego wyrażenia metaforycznego wszystkie jego elementy oraz wszystkie segmenty poprzedzające ostatni z nich muszą mieć już przypisane znaczenia.

Aby móc oznakować wyrażenie metaforyczne, musimy upewnić się, że aktywna jest warstwa Metaphor, por. *Praktyczna instrukcja znakowania*¹³ sekcja 2.

Pierwszym krokiem jest ustalenie, że mamy do czynienia z wyrażeniem metaforycznym, co oznacza w szczególności określenie jego nośnika zgodnie z opisaną w poprzedniej sekcji 5.2 s. 9 procedurą. Nośnik znakowany będzie na poziomie fraz i obejmować będzie wszystkie składające się nań składniki (wchodzą w to typowe konstrukcje nieciągłe). Należy więc ustalić granice nośnika w tekście, czyli wszystkie składające się nań segmenty.

Znakowanie nośnika rozpoczynamy od wyznaczenia jego centrum, co realizujemy podwójnym kliknięciem na adekwatny segment. Jedynym wyjątkiem jest metafora narracyjna, dla której nie jesteśmy w stanie wyznaczyć centrum nośnika, por. sekcja 6.1 s. 19. W tym wypadku zamiast centrum wybieramy pierwszy wyraz składający się na alegoryczną narrację, który dalej traktujemy tak, jakby był centrum nośnika.

Kiedy segment stanowiący centrum nośnika jest aktywny, w oknie po prawej stronie ekranu dostępne stają się poszczególne znaczniki, dla których ustaliśmy wartości w sposób opisany w następnej sekcji. U dołu mamy tam również udostępnione dwa pola umożliwiające połączenie centrum nośnika z pozostałymi jego składnikami oraz z pierwszym elementem każdego topiku. Pierwsze pole umożliwia przyłączenie segmentu rolą part, co oznacza uznanie go za element składowy nośnika.

UWAGA: Wszystkie składowe nośnika podłączamy bezpośrednio do jego centrum.

Drugie pole służy do przyłączania segmentu rolą topic, co oznacza uznanie danego elementu za reprezentanta topiku.

UWAGA: Do centrum nośnika podłączamy dokładnie jeden element każdego topiku. Może to być jego centrum albo pierwszy element w tekście. Kolejne składowe topiku podłączamy sekwencyjnie rolą part – aktywny powinien być segment, do którego podłączamy.

Szczegóły techniczne podłączania segmentów można znaleźć w *Praktyczna instrukcja znakowania* sekcja 4.2.

W celu podłączenia topików wyrażenia metaforycznego do centrum należy:

¹³Dokładniej: *Praktyczna instrukcja znakowania poziomu leksykalno-semantycznego i metaforycznego za pośrednictwem programu WebAnno*.

1. ustalić, które wyrażenia w tekście (niekoniecznie w aktualnym zdaniu!) stanowią topik (lub topiki) wyrażenia metaforycznego, tzn. stwierdzić, które z jego referentów są topikami metafory,
2. sprawdzić, czy żaden z elementów topiku nie jest elementem nośnika innego wyrażenia metaforycznego – jeżeli tak, należy go w p i e r w oznakować zgodnie z niniejszą procedurą;
3. ustalić, które spośród wspomnianych wyrażen mają jednego wspólnego referenta w opisywanej rzeczywistości i wyznaczyć, które z nich ma zostać oznakowane jako topik (patrz poniżej);
4. wyznaczyć granice tej frazy (nie musi być ciągła) i podłączyć do centrum nośnika rolę TOPIC.

Nieciągłość topiku dotyczy pojedynczego odniesienia do reprezentowanego w tekście bytu (pojedynczej *wzmianki* (ang. *mention*) w terminologii koreferencyjnej). W wypadku koreferencji jako topik będziemy oznaczać zawsze pojedynczą wzmiankę (wyraz czy frazę), i to tę znajdującą się w tekście najbliżej nośnika (przy zbliżonej odległości preferowane są wystąpienia w tym samym zdaniu, ew. poprzedzające centrum nośnika)¹⁴. Zasadniczy wyjątek stanowią zaimki (np. *on*, *ten*, *który*), które znakujemy jako topik jedynie w wypadku, gdy ich poprzednik anaforyczny nie występuje w tekście. Dlatego właśnie w powtórzonym poniżej (15) przykładzie (1m) s. 5 jako topik dla nośnika ***konsumpcja*** będzie oznaczany *pasztet*, a nie zaimek *go*. Natomiast w (16) – oryginalnie (1a) – topikiem nośnika ***pasztet*** będzie zaimek *niej*, gdyż występuje w tym samym zdaniu¹⁵. Podobnie wiążemy ***skonstruować*** z jednej strony z wyrazem *białka* (a nie *te*), a z drugiej strony – z wyrazem *cegiełki* (a nie *aminokwasy*), por. (13) s. 13. Nie możemy bowiem zakładać, że dla wszystkich zaimków będziemy mieli poprawnie wyznaczony poprzednik anaforyczny.

(15) [...] można wysmażyć autorkladowy pasztet i zaproponować go do konsumpcji poważnym ludziom z MKOL.

(16) Patrzcie, jak ona wygląda – złości się bardziej i bardziej. – Nie dość, że **pasztet**, to czubek z niej jest.

Drugi wyjątek stanowi sytuacja, gdy najbliższe odniesienie do referenta jest pośrednie (por. sekcja 5.1 s. 7), jednak we w miarę bliskim kontekście (bieżące zdanie bądź sąsiednie) znajduje się odniesienie bezpośrednie. Ma to np. miejsce w wypadku *sfrustrowanych pasztetów z krzywą gębą* z (1c), s. 5: *sfrustrowane... z krzywą gębą* pośrednio sygnalizują, że chodzi o istoty ludzkie, jednak w poprzednim zdaniu ([...] *lekarki mają być paskudne?*) pojawia się bezpośrednia reprezentacja topiku – *lekarki*.

Jak już pisaliśmy, zaznaczamy jako topik zaznaczamy całą, pojedynczą wzmiankę. Żeby nieco uprościć znakowanie, zakres ten NIE będzie obejmował

1. zdań podrzędnych (typowo względnych), np. w **pasztet** w postaci *trzech jeńców*, którzy w dodatku utrzymują [...] ze zdania (1g), s. 5 topik dla nośnika **pasztet** ograniczamy jedynie do *trzech jeńców*. Podobnie dla *Wyrosła na fundamentie rodziny*, w której matka samotnie borykała się z życiem. z (46b) s. 27 topikiem dla nośnika **fundament** będzie wyłącznie rodzina.

¹⁴W przykładach faliście podkreślamy wszystkie wzmianki wskazujące na topik. W razie wątpliwości, która z nich jest właściwa, należy skonfrontować się z tabelą na końcu Instrukcji, sekcja 8 s. 34.

¹⁵Oczywiście, o ile w szerszym kontekście nie znajdzie się bezpośrednie odniesienie do referenta. W tym konkretnym wypadku dwa zdania wcześniej pojawia się *Artur Strycki, czyli Marcyś, patrzy na Wandę spod okrwawionej powieki...*

2. mowy niezależnej (*oratio recta*), np. dla *Pacyfista Echnaton zostawił w spadku niezły pasztet: pusty skarbiec i Hetytów za progiem*. (1j) topik dla nośnika **spadek** ograniczamy do *pasztet*.

W wypadku nośników wszystko zależy od tego, czy inkryminowany podrzędnik jest uwikłany w metaforyczność nośnika czy też opisuje rzeczywistą sytuację. Pamiętajmy, że mogą się w nim pojawić kolejne, odrębne wyrażenia metaforyczne. Na przykład w *pasztet, na który tak niewielu Amerykanów ma apetyt* z (1k) nośnik **pasztet** jest jednowyrazowy, chociaż zdanie podrzędne metaforę kontynuuje.

6 Klasyfikacja metafor

Po stwierdzeniu, że mamy do czynienia z metaforą, i określeniu jej zakresu (granic), należy jeszcze określić, z jakim typem metafory mamy do czynienia. Dokonywać tego będziemy pod kilku kątami. Każdemu wyrażeniu metaforycznemu przypisujemy pojedynczą wartość z każdej z poniższych kategorii. Technicznie rzecz ujmując, wartości kategorii przypisujemy do centrum nośnika metafory.

6.1 Postać tekstowa

Pierwszą informacją, którą zamierzamy anotować, jest forma, w jakiej metafora jest wyrażana w tekście (*text_form*). Na tym poziomie zamierzamy wyróżniać:

1. wyraz (word)

Nośnik metafory wyrażany jest za pomocą pojedynczego wyrazu; wszystkie pozostałe określenia opisują rzeczywistą sytuację.

Taką postać ma **pasztet** w *sfrustrowanych pasztetów z krzywą gębą* z (1c), s. 5 (a także w (1a,b,e-m)) – pozostała część frazy odnosi się do opisywanej rzeczywistości; podobnie **zbudowane** w *zbudowane z białek*, **rusztowaniu** w „*rusztowaniu*” *z węgla* z (13) s. 13, **napakowane** w (18), **staranował** w (5) s. 7, **fundament** w (17)¹⁶ czy formy wyrazu **cegiełka** w (14b,c).

(17) Wyrosła na **fundamencie** rodziny wspartej na *jednym filarze*.

Po pierwsze, że miłość jest fundamentem ludzkiego życia [...]

(18) **Napakowane** owocem, **muskularne** niczym *Sylvester Stallone* *wina*.

2. fraza (phrase)

Nośnik metafory wyrażany jest za pomocą całej złożonej konstrukcji, w której więcej niż jeden wyraz nie został użyty w sposób dosłowny, np. **wjechał czołgiem** w (5) s. 7, **wyszykować nam pasztet**, *na który tak niewielu Amerykanów ma apetyt* w (1m) s. 5, **wysmażyć** *autoreklamowy pasztet* w (1k), **przeterminowanym pasztecie** w (1d), **muskularne** *niczym Sylvester Stallone* w (18) czy **pasztet z sieczki** w (1n).

UWAGA: Nie notujemy metaforyczności frazeologizmów.

Frazeologizmy nie są kompozycyjne semantycznie i należą do języka figuratywnego. Jednak często wywodzą się od jakiegoś zdarzenia, anegdoty czy mitu (*wart Pac pałaca*, *wyjąć na czymś jak Zabłocki na mydle*, *puszka Pandory*), niektóre mają charakter zabawy językiem (*kopnąć w kalendarz*). Aby stwierdzić, czy dany frazeologizm ma charakter metaforyczny (*bić na alarm*), należałoby za każdym razem analizować jego etymologię. Jednak istnieją frazeologizmy, których charakter jest ściśle metaforyczny, czyli mamy do czynienia z wyraźnym zderzeniem nośnika z topikiem, np.

¹⁶*wsparty na jednym filarze* nie jest członem nośnika metafory o centrum **fundament**, tylko odrębnym nośnikiem.

- *wryć się w pamięć*: wyjątkowo silnie utrwalić się w pamięci – nośnikiem metafory jest tu *wryć się*, a topikiem *pamięć*.

TYLKO TAKIE frazeologizmy znakujemy jako metaforyczne.

Tak więc oznaczamy *słomiany zapal*, gdyż mamy do czynienia z czymś (krótkotrwałym) *zapalem*, ale nie oznaczamy ani *słomianego ognia*, ani *słomianego wdowca*, bo nic się nie pali i nikt nie owdowiał. Podobnie nie znakujemy *białego szaleństwa*, bo nie mamy do czynienia z niczym szaleństwem.

Sprawę jak zwykle komplikuje metonimia. We frazeologizmie *rzucić okiem oko* reprezentuje *spojrzenie* (metonimia narzędzia)¹⁷, a więc stanowi topik znajdujący się wewnątrz frazeologizmu. Inaczej jest w wypadku *czerwonej kartki*. W (19a) mamy zwykłą metonimię – czerwona kartka pokazana przez sędziego jest symbolem kary. Natomiast w (19b) jest to już użycie metaforyczne. Jednak topik nie znajduje się wewnątrz frazeologizmu (nie ma tu już żadnej kartki, nawet metonimicznie), frazeologizm jest metaforyczny w całości, a takie przypadki także nie podlegają znakowaniu.

- (19) a. *Nie zagra tylko Albert Sarkisjan, który podczas tamtego meczu został ukarany czerwoną kartką.*
 b. *Wyborcy mający już dosyć ciągłego okłamywania, mogą w końcu powiedzieć pas i wystawić czerwoną kartkę wszystkim partiom rządzącym.*

UWAGA: Oczywiście, jeśli użycie frazeologizmu w tekście wykracza poza jego standardowe znaczenia, należy zastanowić się, czy zmiana znaczenia nie ma charakteru metafory. W wypadku *czerwonej kartki* w *Słownosieci* widnieją trzy znaczenia:

- czerwona kartka-1 – kara w rozmaitych dyscyplinach sportowych,
- czerwona kartka-2 – kartonik, który służy do informowania o karze czerwonej kartki,
- czerwona kartka-3 – sprzeciw wobec czegoś.

Kwestia ta powinna być rozstrzygnięta podczas znakowania na poziomie leksykalno-semantycznym, por. sekcja 3.

Nie sugerujemy bynajmniej, że we wspomniane frazeologizmy nie jest uwikłany mechanizm metafory. Prosimy po prostu ignorować takie przypadki.

Wszystkie wymienione powyżej zwroty są niepodzielne – nie można usunąć *słomiany*, *czerwony* ze *słomiany wdowiec*, *słomiany ogień*, *czerwona kartka* bez utraty metaforycznego znaczenia. Inaczej jest w wypadku zwrotu *opiekuńcze skrzydła*. Po pierwsze, wyraz *opiekuńczy* odnosi się bezpośrednio do rzeczywistości, opisuje cechę osoby, o której opiece mówimy. Po drugie, zazwyczaj daje się opuścić bez istotnej zmiany znaczenia, por. (20 a) i (20b,c); istnieją jednak wyjątki, por. (20d).

- (20) a. *Trafił pod opiekuńcze skrzydła znakomitego fachowca, nieżyjącego już Józefa "Tatko" Romanowa.*
 b. *Trafił pod skrzydła znakomitego fachowca, nieżyjącego już Józefa "Tatko" Romanowa.* (M)
 c. [...] *młoda aktorka przeniosła się do Moskwy pod skrzydła wykładającego w studiu MChAT-u Olega Tabakowa.*

¹⁷I jest synonimiczne do *rzucić spojrzenie(m)*, które rzecz jasna także znakujemy.

d. *Pozbawiona opiekuńczych skrzydeł babć i cioć idzie pod prąd.*

Dlatego *opiekuńcze skrzydła* podlegają znakowaniu.

3. **tekst** (text)

Metafora wykracza poza obręb wypowiedzenia, ma charakter narracyjny, a topik pojawia się na jej początku lub przed jej rozpoczęciem. Na przykład (21) jest rozbudowaną personifikacją, a zawarty w niej opis dziewczyny ma charakter alegorii i tak naprawdę dotyczy perfum. Topik tej metafory jest wyraźny – perfumy o nazwie *Hedonist Rose* – jednak granice nośnika są rozmyte i trudno podzielić go na konkretne frazy o określonym centrum.

(21) *Hedonist Rose to pełna dziewczęcego uroku towarzysząca, która spędzi z Tobą przy butelce wina cały dzień, od niechcenia rzucając zalotne spojrzenia i chichocząc. Od początku myślisz, że wszystko o niej wiesz, ale ciągle wyprowadza cię z błędu. Kiedy chce coś przemilczeć, rysuje palcem wzorki na zroszonej ściance kieliszka żeby odwrócić Twoją uwagę, ale jeśli przyjrzyj się uważnie, dostrzeżesz melancholię. To dziewczyna o drugim dnie, które wolałaby ukryć. Mogłabym się założyć, że słucha The Smiths. Założę się, że słucha The Smiths.*

Jeżeli nie jesteśmy w stanie wyznaczyć granic nośnika, oznaczamy adekwatny fragment w całości, przypisując jego pierwszemu segmentowi wartość `text` znacznika `text_form` i ew. przypisując mu topik. Dalsza klasyfikacja takich metafor jest opcjonalna, np. w tym konkretnym przypadku warto ustawić znacznik `characteristics` (por. sekcja 6.3) na `personification`.

6.2 Struktura pojęciowa

Najważniejsza chyba klasyfikacja wyrażen metaforycznych, wnikająca w mechanizm, w wyniku którego uznajemy wyrażenie za metaforyczne, identyfikująca jej strukturę pojęciową (`structure`).

1. **metafora prosta** (simple)

W wypadku metafory prostej nośnik ma postać pojedynczego, spójnego semantycznie wyrażenia metaforycznego, które jako całość wprowadza metaforyczność wypowiedzenia, nie daje się zredukować bez zmiany znaczenia. Natomiast jej topik musi odnosić się do pojedynczego referenta w sposób dosłowny, niemetaforyczny, tzn. nie może być nośnikiem innej metafory. Metafora taka polega na przeniesieniu cech pewnego pojęcia czy obiektu reprezentowanego przez nośnik na inny, reprezentowany przez topik.

Najbardziej typowymi przykładami metafory prostej są (22) – przeniesienie cech broni na informację, czy (23) – przeniesienie cech zwierzęcia na człowieka, ale takie przykłady rzadko pojawiają się w rzeczywistych tekstach. Inny przykład to fraza rzeczownikowa, w której modyfikator przymiotnikowy jest nośnikiem metafory, np. *słodka* (nośnik) *zemsta* (topik)¹⁸.

(22) *Wszakże trwa wojna, dezinformacja to oręż, [...]*

(23) *I któ jest tutaj świnią - on, Aureliusz?
Ale świnia z tego gościa.*

¹⁸A także, per analogiam, *słodycz zemsty*.

Przykładami metafor prostych są także niektóre użycia wyrazu **paszтет** z przykładu wiodącego przenoszące cechy potrawy na człowieka, np. *mój domowy paszтет*, *sfrustrowane paszтety z krzywą gębą* (1a-c) s. 5, sytuację, np. *paszтет w postaci trzech jeńców*, *paszтет z bezrobociem* (1e-k) bądź tekst, np. *autoreklamowy paszтет* (1l,m,o).

Nośnik metafory prostej nie musi mieć postaci pojedynczego wyrazu. W szczególności, *wjechał czołgiem* w (5) stanowi samodzielny, niepodzielny nośnik metafory. Zdanie *Do Polski kapitalizm wjechał* czy zgrabniej *Kapitalizm wjechał do Polski* nie może być rzecz jasna zinterpretowane dosłownie, ale trudno je uznać za metaforyczne, gdyż jest po prostu niekompletne – nie wiemy jaką cechę kapitalizmu (czy też pojawienia się go w Polsce) chcemy wyrazić. Są już jednak metaforyczne zdania (24), a każde z nich charakteryzuje pojawienie się kapitalizmu w inny sposób.

(24) *Do Polski kapitalizm wjechał oplotkami.* (M)

Do Polski kapitalizm wjechał przez bramę triumfalną. (M)

Do Polski kapitalizm wjechał na furmance. (M)

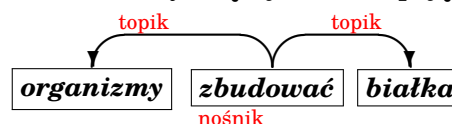
Metafora prosta występuje także wówczas, gdy wyraz z jednej dziedziny używany jest do nazwania pojęcia z innej dziedziny (zjawisko katachrezy), np.:

- *olbrzym* (gwiazda),
- *oliwka* (struktura w mózgu),
- *myszka* (komputerowa),
- *wyspa* (kuchenna).

W takich sytuacjach topik nie pojawi się na powierzchni, jest inkorporowany w nośnik.

2. metafora relacyjna (relational)

Nośnik metafory relacyjnej, podobnie jak w wypadku metafory prostej, ma postać pojedynczego, spójnego semantycznie nieredukowalnego wyrażenia. W przeciwieństwie do metafory prostej, nośnik wiąże ze sobą w sposób nierozzerwalny więcej niż dwa pojęcia, każde z nich stanowiące odrębny topik (bezpośrednio odwołujący się do referenta w opisywanej rzeczywistości). Na przykład w pierwszym zdaniu powtórzonym poniżej przykładu (13) nośnik metafory, imiesłów *zbudowane* nadaje *organizmom* cechy budowli bądź konstrukcji, zaś *białkom* – cechy ich budulca, elementów składowych. Tak naprawdę metaforyzacji ulegają nie topiki – *organizmy* czy *białko*, ale opis ich wzajemnej relacji – to, że organizmy składają się z białek.

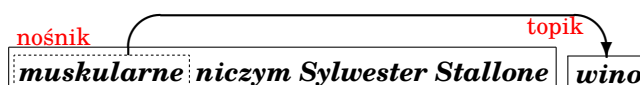
Rysunek 5: Graficzna prezentacja metafory relacyjnej z dwoma topikami

(25) *Wszystkie organizmy żyjące na Ziemi zbudowane są z białek. Te z kolei skonstruowane są z mniejszych cegiełek - opartych na „rusztowaniu” z węgla aminokwasów.*

3. metafora rozbudowana (elaborated)

występuje wtedy, gdy część nośnika (typowo centrum) wprowadza metaforyczność, która następnie jest rozwijana przez inne wyrazy powiązane tematycznie z centrum nośnika metafory.

Mamy tutaj dwa zasadnicze przypadki. Po pierwsze, rozbudowie może ulec nośnik metafory. Taka rozbudowa może jedynie wzbogacać metaforę, np. *muskularne niczym Sylvester Stallone* w (18) s. 17. Zmodyfikowane zdanie (26a) jest tak samo metaforyczne, fraza *niczym Sylvester Stallone* dodaje jedynie nacisk 'bardzo', i, co istotne, jej znaczenie nie ulega zmianie, por. (26b). Struktura tej metafory widnieje na rys. 6.

Rysunek 6: Graficzna prezentacja metafory o rozbudowanym nośniku

(26) a. *Napakowane owocem, **muskularne** wina.* (M)

b. *Był szeroki w barach, **muskularny** niczym **Sylvester Stallone**.* (I)

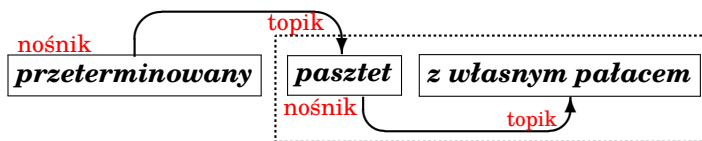
Rozbudowa nośnika może mieć bardziej złożony charakter. Rozważmy wyrażenie *taki pasztet z sieczki jak aktualne zagadnienia estetyki marksistowsko-leninowskiej* z (1n). Nośnik *pasztet z sieczki* możemy interpretować jako całość, pasztet z marnych składników, czyli podobnie jak poprzednio określenie *sieczka* rozbudowuje, wzmacnia metaforyczność nośnika. Jednak *sieczka* może formować w takim kontekście samodzielne wyrażenia metaforyczne (da się sparafrazować to jako *taka sieczka jak...*), por. też (27). Żeby nie zgubić tej informacji, znakujemy *sieczkę* jako odrębny nośnik odwołujący się do tego samego topik, por. rys. 7 po prawej.

Rysunek 7: Schemat metafory o złożonym nośniku

(27) *Szczególnie na tle rymowanej **sieczki**, kruszonego siana, [...] które w roku obecnym spią się wśród młodych i najmłodszych, wypełniając rolę tzw. **ruchu** w poezji.*

Drugi przypadek to sytuacja, w której topik wyrażenia metaforycznego sam rozbudowuje tę metaforę, a więc sam jest nośnikiem odrębnego wyrażenia metaforycznego. Weźmy dla przykładu *przeterminowany pasztet z własnym pałacem* z (1d) s. 5. Wyraz *przeterminowany* oznacza (USJP) *środ. hand.* «taki, który przeterminował się, nienadający się do spożycia, do użytku», i ma zastosowanie do towarów. Na to, że nie chodzi o przeterminowaną potrawę, wskazuje określenie *z własnym pałacem*, dla której referentem jest ktoś posiadający własny pałac, czyli bogaty. Oznacza to metaforyczne użycie wyrażenia *pasztet*. Referentem wyrażenia *pasztet z własnym pałacem* jest jakaś brzydka,

Rysunek 8: Schemat metafory o metaforycznym topiku

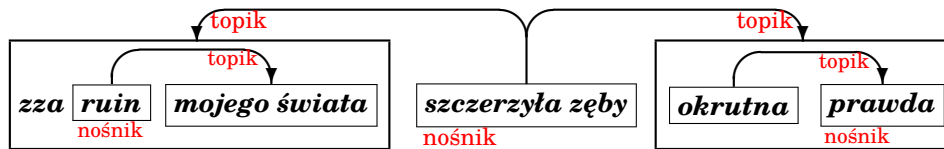
bogata kobieta, które w zderzeniu z *przeterminowany* tworzy kolejną warstwę metafory, dla której frazy te odpowiednio stanowią topik (*pasztet z własnym pałacem*) i nośnik (*przeterminowany*), por. rys. 8. I tę metaforę uznajemy za rozbudowaną¹⁹.

Podobną konstrukcję mają *pasztet, na który tak niewielu Amerykanów ma apetyt* z (1k) i *wysmażyć autoreklamowy pasztet* z (1m)²⁰.

Obecność dwóch topików nie blokuje rozbudowy metafory. Rozważmy drugiej zdanie z przykładu (13) s. 13, którego uproszczona wersja widnieje poniżej (28a). Podobnie jak w wypadku *przeterminowanego pasztetu*, żeby zinterpretować *skonstruować*, musimy mieć oba jego topiki zinterpretowane w sposób spójny i zgodny z rzeczywistością. *Białka* nie składają się z *cegielek*, tylko z *aminokwasów*, por. neutralne (28b). Tak więc wyraz *cegielka* nie może być użyty dosłownie – bo taka relacja między *białkami*

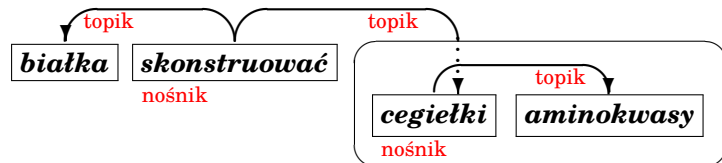
¹⁹Wyraz *przeterminowany* nie tworzy samodzielnych metafor, nie można powiedzieć *przeterminowana baba, dziwka, kretynka* czy *przeterminowany polityk*, określenie to pasuje do sytuacji, gdy człowiek traktowany jest jak towar. Metaforyczna interpretacja zależy od kontekstu, typowo tak jak tutaj (zwłaszcza w aspekcie seksualnym) oznacza 'stary' ('niemłody'), ale np. w zdaniu *Tusk to przeterminowany towar*. (I) nie chodzi o wiek, ale o utratę wpływów.

²⁰Podobnie jak *pasztet*, także *apetyt* (*zwykły apetyt na stanowiska i zwolenników*) oraz *wysmażyć* (*umowę spółki Dobre Domy Opole wysmażono przecież pod koniec pierwszej kadencji.*), mogą formować samodzielne wyrażenia metaforyczne.

Rysunek 10: Graficzna prezentacja wyrażenia metaforycznego o dwóch złożonych topikach z niespójnością nośników

a *cegiełkami* nie jest możliwa. Uwikłane w to jest zjawisko koreferencji – wyraz *cegiełka* bezpośrednio (choć metaforycznie) nazywa, odwołuje się do tego samego obiektu, co wyraz *aminokwas*. Cała struktura tej metafory widnieje na rys. 9.

Rysunek 9: Graficzna prezentacja wyrażenia metaforycznego z metaforycznym jednym z dwóch topików

- (28) a. *Białka z kolei **skonstruowane** są z mniejszych cegiełek – aminokwasów.* (M)
 b. *Białka z kolei **skonstruowane** są z mniejszych elementów – aminokwasów.* (M)
 c. *Aminokwasy stanowią podstawowe **cegiełki** białek.* (W)

Taką samą strukturę nośników i topików ma kolejne wyrażenie z tego samego przykładu, por. jego uproszczoną wersję z (29a) – nośnik *oprzeć* powiązany jest z dwoma topikami *aminokwasy* i *rusztowanie*, które z kolei także jest nośnikiem metafory, posiadającym topik *węgiel*. Jednak zależność jest tu bardziej złożona niż koreferencja, wyraz *rusztowanie* nie wskazuje na ten sam obiekt co wyraz *węgiel*, a jedynie w sposób obrazowy opisuje strukturę przestrzenną cząsteczki aminokwasu. Dlatego zdanie (29b) nie jest równoważne sformułowaniu oryginalnemu, zawiera mniej informacji od niego.

- (29) a. *Aminokwasy **oparte** są na rusztowaniu z węgla.* (M)
 b. *Aminokwasy **oparte** są na węglu.* (M)

4. **metafora mieszana** (mixed)

pojawia się wtedy, gdy w metaforyczny opis topiku (zazw. pojedynczego) uwikłane jest kilka różnych, tematycznie niespójnych nośników, odwołujących się do różnych, niezależnych pojęć czy sytuacji. Nośniki te nakładają się na siebie warstwowo, jeden buduje na drugim.

Tak więc zarówno metafora mieszana, jak i metafora rozbudowana powstają wskutek nakładania jednego wyrażenia metaforycznego na drugie, różnią się od siebie w zakresie spójności tematycznej (dziedzinowej) tych wyrażen. Przykładem takiej metafory jest *szczyrzyć zęby* w (30), gdyż *szczyrzyć zęby* może istota żywa, a nie idea, i może to robić z za przedmiotów fizycznych, w szczególności z za ruin jakichś budowli. Jednak już *ruiny* oraz *najokrutniejsza* to metafory proste, zaś *walić się* – rozbudowana (bo z *hukiem*). Rysunek 10 przedstawia strukturę całego wyrażenia (w wersji uproszczonej).

- (30) a. *Zdarzały mi się takie chwile, kiedy świąt walił się z hukiem, a z za ruin **szczyrzyła zęby** najokrutniejsza z prawd.*
 b. *Z za ruin mojego świata **szczyrzyła zęby** okrutna prawda.* (M)

5. **metafora warstwowa** (layered)

Może się zdarzyć, że nie da się ustalić jednego pierwotnego znaczenia nośnika metafory, gdyż gra znaczeń ma wiele poziomów. Dotyczy to określenia **napakowane owocem** w przykładzie (18) s. 17. *Słowniec* w ogóle nie uwzględnia adekwatnych znaczeń (jest tylko napakować się-1 z synonimami opchać się-1, napchać się-1, objeść się-1, napaść się-2, oraz pakować-8, synonim pompować-7 – ‘dużo i wysiłkowo ćwiczyć na siłowni, żeby osiągnąć jak największą masę mięśniową’). WSJP w ogóle nie zawiera takiego hasła, jednak w USJP mamy znac. a) imiesł. *napakowany* a) «całkowicie wypełniony, ciasny»²¹ oraz znac. b) – «mający jędrne, dobrze umięśnione ciało; nabity».

(31) *Większość z nich to były napakowane osiłki, spędzające wolne chwile na siłowni.*

Nośnik **napakowane** z jednej strony odwołuje się więc do pierwotnego znac. a) z USJP, z drugiej do metaforycznego znac. b), ze względu na dalsze odniesienie do muskulatury Sylvestra Stallone.

UWAGA: Ponieważ warstwowość metafory może być trudna do zauważenia, nie wymagamy takiego znakowania, jedynie udostępniamy taką możliwość, gdy taka sytuacja rzuci się w oczy.

6. **metafora nieznanego typu** (unknown)

Taką wartość znacznika structure wybieramy w wypadku, kiedy nie jesteśmy pewni, z jakim typem metafory mamy do czynienia, albo nawet mamy wątpliwości, czy w ogóle wyrażenie nosi znamiona metaforyczności. Jest to wartość wprowadzona na wypadek, gdyby okazało się, że nasza klasyfikacja czegoś nie uwzględnia. Wszak znakujemy wyrażenia metaforyczne na rzeczywistym materiale językowym m.in. dlatego, żeby zweryfikować przyjęte kryteria i klasyfikację. W oczywisty sposób nie dajemy tu przykładów – mamy nadzieję, że taki znacznik w ogóle okaże się niepotrzebny.

6.3 Charakterystyka pojęciowa

Istnieją pewne specyficzne kategorie nośników, które pełnią tak specyficzną funkcję oraz występują w tak wielu wyrażeniach metaforycznych, że dorobiły się własnych oznaczeń. Odpowiedni znacznik characteristics może przyjmować następujące wartości:

1. **Personifikacja** (personification)

Ma miejsce wtedy, gdy pojęciom abstrakcyjnym – np. *kapitalizm* w (5) s. 7 czy *ugoda* w (32), przedmiotom martwym – np. (33) lub zwierzętom nadawane są cechy ludzkie. Zwróćmy uwagę na to, że *szczyrzyć zęby* może każde zwierzę, jednak *szczyrzenie zębów w uśmiechu* oznacza *uśmiech*, co już jest cechą ludzką.

(32) *Jak gdyby zaś na urągowisko grubym sztychem klecone widmo polsko-niemieckiej ugody **szczyrzyło zęby w uśmiechu** coraz to bardziej szyderczym.*

(33) *Tyle innych burgundów z lat 90-tych **cierpi na sklerozę i haluksy***

2. **Animizacja** (animisation)

Ma miejsce wtedy, gdy pojęciom abstrakcyjnym – np. (34) czy przedmiotom martwym – np. (35) – nadawane są cechy istot ożywionych.

²¹USJP uwzględnia też dwa znac. *napakować* – znac. a) – «włożyć gdzieś dużo czegoś» i znac. b) – «napęścić coś, wypełnić coś dużą ilością czegoś». Różnice znaczeniowe między nimi są nieznaczne i odnoszą się do tego samego znac. imiesłowu.

(34) *Przecenia własne siły i lekceważy niebezpieczeństwo szczerzące zęby z za każdego kamienia.*

(35) *Most nad torami kolejowymi wciąż jeszcze szczerzył zęby pozrywanych przesel, żelastwa i kamieni.*

Dotyczy także ludzi, np. użycie czasowników **szczebiotać**, **warczeć** przenosi sposób wydawania dźwięków przez zwierzęta na ludzką mowę, np. (36). Ale por. **depersonifikacja** poniżej.

(36) *Durny Szczebielewicz jadł ci z ręki i jeszcze **warczał** na każdego, kto rzucił krzywe spojrzenie.*

3. Reifikacja (reification)

Ma miejsce wtedy, gdy pojęciom abstrakcyjnym – np. *autoreklamowy pasztet* itp. w (11-p) s. 5, *muzyka* w (37) bądź sytuacjom – np. *zadanie (stanowiące cegielkę)* w (14a) s. 14, *pasztet z bezrobociem* itp. w (1e-k) – nadawane są cechy rzeczy materialnych.

(37) *Dzięki temu dostajemy muzykę **przesiąkniętą brudem i spalinami***

4. Depersonifikacja (depersonification)

Ma miejsce wtedy, gdy ludziom nadawane są cechy zwierząt np. *mój tłuściutki wielorybek* w (1a) s. 5, lub przedmiotów – np. *sfrustrowane pasztety z krzywą gębą* itp. w zdaniach (1a-d).

Postanowiliśmy ją wyróżnić, gdyż bardziej istotne w tym wypadku wydaje się pozbawienie kogoś cech ludzkich niż to, czy przyrównany został do przedmiotu czy zwierzęcia. Depersonifikacja nie musi mieć wydźwięku negatywnego, np. określenia *laska*, *ciacho* wyrażają uznanie, jednak sprowadzają człowieka do pozycji obiektu (seksualnego). Jednak nie każde odniesienie do cech obiektu lub zwierzęcia ma taki charakter, NIE znakujemy tak określeń nienacechowanych, opisujących metaforycznie pewne cechy czy zachowania człowieka, a nie jego samego. Na przykład w powyższym zdaniu (36) **warczał** charakteryzuje sposób zachowania się, mówienia *Szczebielewicza*, a nie jego samego.

5. Inne (other)

Oznaczenie to używane jest wtedy, gdy żaden z powyższych przypadków nie zachodzi, np. opis perfum jako wina w (41) s. 25 czy organizmów jako budowli w (13) 13.

Natomiast sparafrazowanie wyrażenia polegające na przesunięciu narzędzia czy też medium, za pomocą którego wyrażany jest jakiś pogląd itp., na pozycje podmiotu, por. (38a) jest zabiegiem może nie czysto składniowym, ale retorycznym i nie nosi znamion metaforyczności, por. równoważne wyrażenie (38b). Podobnie możemy przeformułować (39a) na (39b).

(38) a. *Oficjalna diagnoza stwierdza cukrzycową retinopatię, [...]*

b. *W oficjalnej diagnozie stwierdzono cukrzycową retinopatię. (M)*

(39) a. *Język kota jest szorstki, przez co skutecznie usuwa brud z futra i siwe, obumarłe włosy.*

b. *Kot swoim szorstkim językiem skutecznie usuwa brud z futra. (M)*

6.4 Kontekstowość

Istotną własnością metafory jest jej zależność od kontekstu. Za kontekst uznajemy otoczenie tekstowe wykraczające poza zakres zdania. Wyróżniamy następujące typy metafory ze względu na kontekstowość (contextuality):

1. **samoistna** (niekontekstowa, self_contained)

Za samoistne uznajemy takie wystąpienie metafory, które jesteśmy w stanie uznać za metaforyczne w ramach analizowanego zdania, i w pełni zrozumieć i zinterpretować to wypowiedzenie, ustalić topik oraz pierwotne i docelowe znaczenie nośnika.

Większość wystąpień wyrażen metaforycznych jest samoistna, dotyczy to w szczególności *kapitalizmu wjeżdżającego czołgiem* w zdaniu (5) s. 7, wszystkie przykładowe zdania dla różnych znaczeń metaforycznych *pasztetu* z wiodącego przykładu (1) s. 5 czy zdania (13) s. 13, 14 s. 14.

Zauważmy, że w wypadku zdań (1k,m,n) samoistność ta wynika z uwzględnienia całego, długiego zdania, por. ich modyfikacje (40) będące przypadkami metafory silnie kontekstowej.

2. **kontekstowa** (wypowiedzenie uzyskuje interpretację metaforyczną pod wpływem kontekstu contextual).

Nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy wyrażenie jest metaforyczne, mamy problemy z jego interpretacją semantyczną bądź interpretujemy je niepoprawnie bez znajomości kontekstu wykraczającego poza obręb zdania.

Zdania (40) są właśnie przypadkiem takiej sytuacji, podobnie jak (41).

(40) a. *[Doraźnie, jak się okazało, potrafiły stworzyć groteskowe nieświęte przymierze.] Przeszykowały nam **pasztet**, na **który** tak niewielu Amerykanów ma apetyt.*

b. *Można wysmażyć taki **pasztet** i zaproponować **go** do konsumpcji poważnym ludziom? [W czasach otwartych granic?] (M)*

c. *Niedobrze mi od tego **pasztetu z sieczki!** [Co też ta Dmitrijewa napisała!] (M)*

(41) *I wino, białe wino — chłodne, lekkie, półwytrawne. (o zapachu perfum)*

6.5 Konwencjonalizacja

Kolejną własnością metafory, którą zamierzamy znakować, jest jej *konwencjonalizacja* (conventionality).

Za skonwencjonalizowane uznajemy metafory, których usus i sposób interpretacji jest ustalony. W celu uproszczenia i ujednoznacznienia procedury za metafory skonwencjonalizowane uznawać będziemy te, które zostały uwzględnione w wybranych słownikach. Będziemy więc wyróżniać metafory:

1. **skonwencjonalizowane** w *Słowski* (standard)

Ze względu na to, że znakowanie leksykalno-semantyczne korpusu oparte zostało na *Słowski*, będziemy wyróżniać te metafory, dla których występuje tam wyodrębnione znaczenie metaforyczne.

Metafory tego typu występują w przykładach: (13) s. 13 – zbudować-6 (*organizmy **zbudowane** są z białek*); (1a-k) s. 5 – pasztet-3 (np. *mój domowy **pasztet***), pasztet-4 (np. ***pasztet** z bezrobociem*), (36) s. 24 – warzyć-3, (17) s. 17 – fundament-2 (***fundament** ludzkiego życia*).

2. **inne skonwencjonalizowane** (external) Ten przypadek będziemy rozważać wówczas, gdy znaczenie, które wydaje się wyraźnie już ustalone (w szczególności występuje ono w którymś ze słowników WSJP i USJP, por. sekcja 2), zostało pominięte w *Słowski*. Na przykład znaczenie *zbudować* adekwatne dla (42) uwzględniono w USJP (znac. 4 – *mat.* «wykreślić figurę geometryczną») i WSJP (znac. 5), choć brak go *Słowski*.

(42) W kwadracie o boku 5 cm na przeciwległych bokach **zbudowano** trójkąty równoboczne położone wewnątrz kwadratu.

Znaczenie wyrazu **paszтет** z przykładów (1l–p), np. wysmażyć autoreklamowy paszтет z (1m) – podejrzanej jakości pomysł czy tekst – w USJP i WSJP nie został wyróżniony, więc nie możemy go uznać za przypadek metafory skonwencjonalizowanej²².

Do słowników tych należy zaglądać jedynie wtedy, gdy podejrzewamy, że dane znaczenie wyrazu czy frazy jest ustabilizowane, choć w *Słownosieci* nie występuje.

3. **nowotworzone** (*nowe, novel*), których użycie jest spontaniczne, a znaczenie wynika ze swobodnej gry skojarzeń.

Metafory swobodne występują w przykładach (5) s. 7 dla nośników **wjechać czołgiem**, **staranować**, **szczerzyć zęby** w (34), (35) s. 24, a także w metaforycznych opisach win (18), (33), (41), (44). Brak metaforycznych znaczeń wyrazów **cegiełka**, **rusztowanie**, **skonstruować** występujących w (13) s. 13 powoduje, że także uznajemy je za przypadki metafory nowotworzonej, podobnie jak **paszтет** w znaczeniu tekstu, por. sekcja 4 s. 3.

6.6 Kontynuacja metafory

Istotnym zjawiskiem o nieco innym charakterze jest **kontynuacja metafory**. Ma ona miejsce wtedy, gdy pojawiają się kolejne wyrażenia metaforyczne, które rozwijają²³ obrazowy opis rzeczywistości. Typowo relacją tą łączyć będziemy występujący w zdaniu ciąg nośników odwołujących się do tego samego topiku. Odwołanie to może być wyrażone za pomocą odrębnych konstrukcji językowych, ale mających wspólnego referenta w opisywanej sytuacji docelowej (zjawisko koreferencji). Tak więc np. w (44) **uwodzić** jest kontynuacją **blaknąć**, które z kolei jest kontynuacją **rozwijać się**, które jest kontynuacją **pełnego** – wszystkie one są strukturalnie proste i odnoszą się do zapachu. Natomiast w (43) **mięsiста, suta materia** to kontynuacja **twardej ramy**, ta z kolei kontynuuje **eleganckie**, te z kolei – **długie**, a w końcu te – **głębokie**. **Twarda rama** to metafora rozbudowana o dwóch topikach – wino i garbniki, a pozostałe to metafory proste o topiku wino.

(43) Santo Stefano i Santo Stefano Riserva to wina **głębokie, długie, eleganckie, o twardej ramie garbników**, a zarazem **mięsistej, sutej materii**.

(44) a. Helium jest to zapach **pełny, który rozwija się cały czas w miarę noszenia, nie blaknie i uwodzi** wciąż na nowo.

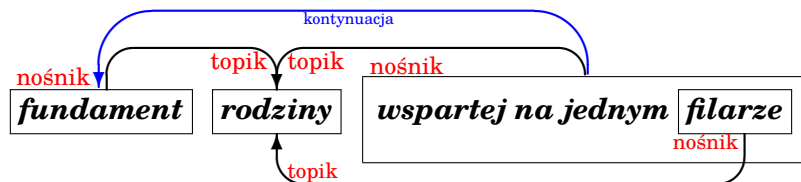
b. Helium jest to zapach **pełny. Rozwija się cały czas w miarę noszenia, nie blaknie i uwodzi** wciąż na nowo.

Kontynuacja metafory jest własnością niezależną od jej struktury pojęciowej i może dotyczyć metafor prostych, relacyjnych, złożonych i mieszanych, a często łączone tą relacją wyrażenia mają różną strukturę wewnętrzną.

Metafora może być kontynuowana w kolejnych zdaniach. Z kontynuacją metafory mamy więc do czynienia w powtórzonym poniżej przykładzie (45) – **skonstruowane** stanowi kontynuację **zbudowane**. Jest to typowe dla metafory narracyjnej (por. sekcja 6.1 punkt 3, s. 19). Zmiany stylistyczne polegające na innym podziale na zdania nie mają wpływu na sposób znakowania kontynuacji, por. (44b) i (44a).

²²Liczba użyc tego znaczenia wskazuje co prawda na faktyczną konwencjonalizację, jednak musimy przestrzegać przyjętych kryteriów.

²³Stąd wziął się używany w terminologii angielskiej terminu *extended metaphor* – metafora rozwijana.

Rysunek 11: Graficzna prezentacja wyrażenia metaforycznego o złożonym jednym z dwóch niezależnych acz uwikłanych syntaktycznie nośników o wspólnym topik

(45) *Wszystkie organizmy żyjące na Ziemi **zbudowane** są z białek. Te z kolei **skonstruowane** są z mniejszych cegiełek - **opartych** na „rusztowaniu” z węgla aminokwasów.*

Zazwyczaj kolejne nośniki powiązane relacją kontynuacji stanowią w wypowiedzeniu kolejne, niezależne frazy. Jednak sama złożona struktura składniowa nie determinuje jeszcze, że mamy do czynienia z pojedynczym złożonym (rozbudowanym lub mieszanym) wyrażeniem metaforycznym. Rozważmy bowiem zdanie (46a), w którym metafora rozwija się na kilku poziomach. Po pierwsze w tle mamy **filar rodziny**. *Słowosieć* uwzględnia filar-5 – osoba, na której można polegać, od której zależy powodzenie czegoś, w WSJP znac. 3 (zespołu) – najważniejsza osoba w jakimś zespole, będąca dla niego znaczącym wsparciem. Znaczenie to jest silnie powiązane z *rodziną*, por. zdanie *Osoba niezwykle ciepła i serdeczna, będąca **filar**em całej rodziny*. W analizowanym zdaniu nadawca buduje na tej metaforze inną. Wyraz *wsparty* rozbudowuje metaforę standardowo (por. ... *będąca **filar**em, na którym **wspierała się** cała rodzina*), kluczowym określeniem jest tu **jeden**: rozumiemy, że chodzi o rodzinę niepełną, jedno z rodziców zostało samo i było zmuszone samotnie dźwigać odpowiedzialność za siebie i dzieci. Tak więc **wsparty na jednym filarze** to metafora rozbudowana. Ale co z **fundamentem**, też stanowiącym nośnik metafor? Ze względu na to, że mamy relację podrzędności składniowej

fundament → *rodzina* → *wsparty* → ...

kusi, żeby potraktować *rodzinę wspartą na jednym filarze* w całości jako topik, a więc uznać wszystko razem za jedno, rozbudowane wyrażenie metaforyczne. Nie ma to jednak uzasadnienia, gdyż metafory te funkcjonują w pełni niezależnie, a topik – *rodzina* bezpośrednio odnosi się do referenta, i nie wymaga żadnych dodatkowych zabiegów, żeby elementy do siebie pasowały, por. (46b)²⁴. Cała struktura widnieje na rys. 11.

Nie jest to więc metafora rozbudowana (ang. *elaborated*), bo żaden z nośników nie buduje. Skojarzenie **fundamentu** i **filaru** nie jest rzecz jasna przypadkowe – następuje rozwój metafory (zgodnie z ang. nazwą *extended*). Tak więc my będziemy tu zaznaczać relację kontynuacji jednego wyrażenia przez drugie.

(46) a. *Wyrosła na **fundamencie** rodziny **wspartej na jednym filarze**.*

b. *Wyrosła na **fundamencie** rodziny **niepełnej**.* (M)

*Wyrosła na **fundamencie** rodziny, w której matka samotnie borykała się z życiem.* (M)

Kontynuacja metafory to relacja pomiędzy centrami kolejnych nośników metafory (technicznie rzecz ujmując, tylko one należą do właściwej warstwy Metafor). Zaznaczamy ją łącząc późniejszy nośnik z wcześniejszym. Nie jest nawet istotne, jaka warstwa jest w tym momencie aktywna. Wystarczy najechać myszą na pole reprezentujące warstwę metafory centrum późniejszego nośnika i, przytrzymując lewy klawisz, przeciągnąć myszą tak, by najechać na analogiczne pole wcześniejszego nośnika. Segmenty nie muszą znajdować się w jednym zdaniu, z technicznego powodu jest jednak potrzebne, by znajdowały się naraz na ekranie, próby jednoczesnego przeciągania relacji i skrolowania ekranu nie powiodły się. Więcej szczegółów w *Praktyczna instrukcja znakowania* sekcja 4.2.

²⁴W zdaniu chodzi o to, że nauczyła się radzić sobie sama i na nikim nie polegać.

7 Metafory powiązane z problematyką tożsamości

Jednym z celów projektu jest przeprowadzenie społeczno-kulturowej analizy metafor oraz ich roli w procesie kształtowania się indywidualnych i społecznych tożsamości. Na obecnym etapie chcemy wyłowić metafory powiązane semantycznie z problematyką tożsamości, a utworzona z nich baza zostanie poddana dokładniejszej analizie w dalszej części projektu.

Interesują nas zarówno sytuacje, gdy o tożsamości mówi się metaforycznym językiem (np. *krewność* w odniesieniu do relacji pokrewieństwa), jak i metaforyczne użycie wyrażen określających tożsamość (np. *ojciec sukcesu*, *firma córka*, *braterstwo narodów*). Tak więc do kwestii tożsamościowych może odnosić się zarówno nośnik, jak i topik metafory.

Dla takich metafor przewidziany został odrębny sposób znakowania, który omówimy poniżej.

Tożsamość jest pojęciem złożonym i wieloaspektowym. W niniejszym projekcie wyodrębnionych zostało kilka jej wymiarów, według których metafory powiązane z tą problematyką będą klasyfikowane. W niektórych metaforach mogą występować odniesienia do więcej niż jednego z wyróżnionych aspektów tożsamości (np. **PLEĆ** będzie się często łączyć z **SEKSUALNOŚCIĄ**, a **ETNICZNOŚĆ/RASA** z kategorią **SWÓJ/OBCY**). Każdy aspekt znakowany jest za pomocą odrębnego znacznika. Pojedynczy znacznik ma charakter binarny (cecha zachodzi lub nie), jednak dopuszczamy przypisanie jednemu wyrażeniu kilku znaczników.

Przypisanie przynajmniej jednego z poniższych znaczników oznacza uznanie metafory za powiązaną z kwestią tożsamości.

1. **pleć (GENDER)**

Taki znacznik przypisujemy metaforycznym odniesieniom do płci biologicznej, wyobrażeń dotyczących męskości i kobiecości oraz społecznych ról płciowych – zarówno tradycyjnych, jak i wykraczających poza stereotypy.

Znakujemy w ten sposób wszelkie metaforyczne określenia osób, tak pozytywne (*laska*, *ciacho*), jak i pejoratywne (paszтет-3 ze zdań (1a–d), *szmata*), które w jakiś sposób odnoszą się do kwestii płci. Dotyczy to w szczególności pejoratywnego wydźwięku w wyrażeniach zawierających określenia jednej płci w stosunku do drugiej, np. nazywanie faceta *babą*.

Znakujemy tak również wyrażenia ujmujące w terminach płci dowolne sytuacje bądź przedmioty (*męska decyzja*, *kobiecy samochód*).

(47) [...] wyszła za mąż za młodszego o kilka lat sportowca, *Andrzeja, dwudziestojednoletnie śniade ciacho*, [...]

2. **seksualność (SEXUALITY)**

W ten sposób znakujemy wszelkie metaforyczne wzmianki o seksualności, ale też o relacjach romantycznych – oraz w drugą stronę, „useksualnianie” rzeczy bądź zjawisk. Włączamy tutaj także metaforyczne określenia osób jako atrakcyjnych seksualnie bądź nie, „cnotliwych” lub przeciwnie. Tag ten będzie często współwystępował z tagiem **PLEĆ**. Nie musi jednak tak być, na przykład w przypadku ogólnych rozważań nad naturą miłości czy pożądania.

Do metafor związanych z seksualnością należą pewne wystąpienia iskrzyć-6 oraz nieuwzględnionej w tym znaczeniu pary aspektowej *zaiskrzyć*, por. (48). Podobnie kleić się-1 – ‘spoufalać się, być nadmiernie czułym, wylewnym; zachowywać się w przymilny sposób, nie stronić od kontaktu fizycznego’, por. (49). Innym przykładem jest (*zapłonać* uczuciem).

(48) – *Po miesiącu zaczęło między nam **iskrzyć** – wspomina B. [– Tak, to był romans.]
Niemał od razu między młodymi **zaiskrzyło** i to do tego stopnia, że Katherine Lester w tajemnicy przed rodzicami postanowiła odwiedzić ukochanego i wsiadła pewnego pięknego dnia do samolotu.*

(49) *To samo dotyczy młodych panów **klejących się** do starszych pań.*

Także przymiotniki mogą być w tym kontekście użyte metaforycznie, np. **gorąca miłość**, **zimna kobieta**.

Często metaforyczne odniesienia do seksualności będą wyrażały się w przeniesieniu wulgarnych określeń części intymnych, np. **kutas**, **chuj**, **cipa**, **pizda** na osoby (*depersonalizacja*). Działa to w drugą stronę – **ptaszek**, **kapucyn**²⁵ to metafory animizujące czy wręcz personalizujące męski organ. Podobnie określenia **wacek**, **grucha**, **sprzęt**, **interes** i odpowiednio **szparka**, **brzoskwinka**, **muszelka**.

Analogicznie z wyrażeniami *mieć **jaja**, ktoś z **jajami** / bez **jaj***, por. też (50).

(50) [...] *przekonamy się, czy umie malować z jajami, czy też nadaje się tylko do paczkowania świętych obrazków, [...]*

3. rodzina (FAMILY)

Taki znacznik przypisujemy metaforycznym określeniom relacji pokrewieństwa, ról w rodzinie (np. **głowa rodziny**) oraz użycie słów oznaczających pokrewieństwo w innych sferach znaczeniowych, jak wspomniane na początku **braterstwo narodów**.

4. swój/obcy (FRIEND/FOE)

Tym znacznikiem oznaczamy wszelkie określenia dotyczące relacji między grupami: „my” kontra „oni”. Tagujemy nim również odniesienia do osób jako przynależących do rozmaitych wspólnot czy stowarzyszeń, bądź przeciwnie: wykluczonych z nich. Oznaczamy nim wszystko, co wiąże się z migracjami (także między wsią a miastem), patriotyzmem lokalnym bądź narodowym, ksenofobią lub kosmopolityzmem, zaściankiem lub światowością, egzotyką albo też tradycyjną swojskością.

Do metaforycznych określeń znakowanych w ten sposób należy **wiocha** z (51), w połączeniu ze znacznikiem **KLASA**, gdyż pojęcie to ma źródło w dysonansie między miastem a wsią. Zauważmy, że w przykładzie (51b) ma dodatkowo zastosowanie znacznik **UPODOBANIA**.

(51) a. *Widocznie dlatego niektórzy posłowie robią taką **wiochę** na Wiejskiej w Warszawie.*

b. *Jego muzyka to totalna **wiocha**, [...]*

Z drugiej strony dotyczy to zwrotów przenoszących relacje przestrzenne na związki abstrakcyjne **bliski / daleki znajomy**, **bliska przyjaźń**, **luźna znajomość**. Znakowanie takie będzie właściwe także dla określenia **oziębienie / ocieplenie stosunków**, gdyż wiąże się ze spadkiem lub wzrostem akceptacji dla kogoś, traktowania go jak swego.

(52) a. *I tutaj należy szukać głębszych przyczyn oziębienia stosunków między Moskwą i Brukselą.*

b. *Ale - mimo politycznego ocieplenia między Belgradem a Zagrzebiem - na serbsko-chorwacki sojusz przeciwko Muzułmanom raczej się nie zanosi.*

²⁵Trzepać kapucyna to frazeologizm, ale sam **kapucyn** jest metaforyczny. Występuje zresztą (choć rzadko) w innych kontekstach, np. *Z bólem nosa, żołądka i innych organów, włączywszy te życiowo najistotniejsze, jak dla przykładu **kapucyn** habitem rozporka przytrzymał.*

Do metafor związanych z tym znacznikiem należy iskrzyć-6, choć nie jest oczywiste, czy twórcy *Słownosieci* nie ograniczają tego znaczenia do relacji pozytywnych²⁶.

(53) – *W mediach coraz głośniejsze o iskrzeniu między SLD a Partią Demokratyczną [...] Naturalnie więc zaczęło iskrzyć między Szteligą a Dolatą. Otwarcie między pomorskimi liderami PiS zaiskrzyło w czerwcu. [...] tak naprawdę między uczniami może zaiskrzyć w każdej chwili, a sposoby agresji przechodzą czasem wyobrażenia tych, którzy starają się z całej mocy utrzymać porządek i ład w szkole.*

5. etniczność/rasa (ETHNICITY)

Taki znacznik stosujemy dla wszelkich odniesień do narodowości, etniczności i rasy oraz dla metaforycznego „urasawiania” czy „unarodowiania” innych rzeczy bądź zjawisk. Oznaczamy nim też metaforyczne odniesienia do osób ujmowanych w aspekcie ich tożsamości etnicznej, tzn. jako Polek, Żydówek, Arabów, białych, czarnych itd. Deprecjonujące odniesienia do koloru skóry (np. *czarnuch*, *zółtek*) traktujemy jako derywaty od neutralnych odniesień do rzeczywistego koloru skóry, jednak takie określenie jak *brudas* to już w oczywisty sposób metafora.

(54) *Do tego prawo to chroni rozmaitej maści czarnuchów, żydziuchów, czy brudasów a jest niedobre dla faszystów.*

Także nazwanie kogoś kogoś Cyganem, Żydem itp., typowo ze względu na stereotypowe cechy przypisywane poszczególnym nacjiom, to metafora, por. (55).

(55) *Za głupi jesteś, żeby coś przewidywać - zwykły cygan z siebie i tyle. (I)*

6. klasa (CLASS)

Taki znacznik przypisujemy odniesieniom do miejsca w społecznej hierarchii, stopnia zamożności, dóbr materialnych, rodzaju wykonywanej pracy (np. papuga-3 ‘adwokat, sędziny obrońca’, por. (56)) i wiążących się z tym stereotypów, a także samej pracy, chałtury, fuchy (dobrym przykładem metafory jest tu *pańszczyzna*). Zwróćmy uwagę, że pogardliwe określenie pracownika fizycznego *robot* to nie metafora, gdyż jest to derywat (augmentatyw) od dosłownego określenia *robotnik*. Podobnie określenia *burak*, *cep*, *burek*, *złób* to metafory (*depersonalizacja*), ale już *prostak*, *prościuch*, *wsioch*, *kmiotek* to zwykle, niemetaforyczne derywaty.

(56) *A więc, pani sędzio, po to, aby te papugi wzajemnie się dogadały, z moją krzywdą, ja nie zaryzykuję.*

W ten sposób znakujemy również metafory odnoszące się do władzy, zarówno politycznej, jak i wynikającej pozycji społecznej; także gdy mowa o elitarności lub pospolitości, prestiżu lub jego braku, np. *tani* i jego derywat *taniocha* z (57)²⁷.

(57) *...subkultura jest najtańszą odmianą ekstrawagancji. Wszak nie dla tanich splendorów podjęła się swego trudu. Ten blichtr, ta tania elegancja symbolizowana przez szalik fantazyjnie przewieszony przez ramię, zastępuje debatę publiczną. (I) Taniochę blichtru bankietów i zamkniętych imprez z udziałem tzw. VIP-ów widzą bowiem tylko warszawiacy, [...]*

²⁶Konteksty seksualne zostały omówione przy znaczniku SEKSUALNOŚĆ.

²⁷Pierwotne znaczenie wyrazu *taniocha* dot. tanich towarów, np. w *Słownosieci* jest to hiponim *cena-2*.

7. jednostka/grupa (INDIVIDUAL/GROUP)

Takim znacznikiem oznaczamy wszystko, co dotyczy relacji jednostek oraz grup, do których należą, czyli odniesienia do indywidualizmu bądź kolektywizmu, niezależności (np. *pod prąd*, jak w *Życie pod prąd, w zgodzie ze sobą*) bądź oportunistycznym (np. *z prądem*, por. (58) czy *kluczyć, lawirować* z (59)), egoizmu lub troski o innych, np. *opiekuńcze skrzydła* z (20) s. 18, aspołecznego materializmu (*Pasożyt* z (60)) lub bezinteresownego dbania o dobro wspólne. Jeśli kontekst będzie dotyczył relatywnej pozycji ekonomicznej grup lub jednostek, będzie się to wiązać z tagiem **KLASA**, odniesienia do troski mogą za to współwystępować z odwołaniami do **RODZINY**. Natomiast gdy mowa jest o relacji jednostki, która nie przynależy w pełni do danej grupy i czuje się w niej obco, dodajemy również tag **SWÓJ/OBCY**, np. *odstawać* w (61).

(58) *Honoratka zawsze była za, z prądem, Tońcia – zawsze przeciw, pod prąd.*

(59) [...] *Kuroń nie poradzi sobie z wilkami, będzie musiał kluczyć, lawirować, kłamać, [...]*

(60) *Nie interesuje mnie bowiem budowanie relacji z kłamcą i pasożytem.*

(61) *Nowicjusze wyraźnie odstają od bywalców, nieśmiało czają się na uboczu.*

Za typowe metafory dotyczące stosunków wewnątrzgrupowych można zaliczyć określenia *kabel, wtyka*, a także *donosić*, o podobnej, choć już mniej wyraźnej proveniencji. W tym kontekście mogą pojawić się metafory związane ze społeczeństwem jako całością np. w określeniu *głowa państwa*. Wynika to z faktu, że określenie to jest wyrazem pewnego sposobu rozumienia kolektywizmu. Znacznik ten może wystąpić też w powiązaniu z **RODZINĄ** (*podstawowa komórka społeczna*).

Znakowanie takie jest adekwatne także dla terminu *mimikra* z (62), w (62b,c) w połączeniu z **POGLĄDAMI**.

(62) a. *Na domiar złego był słaby fizycznie, niezdolny do skutecznego przeciwdziałania, mimikra stanowiła więc jedyny środek obrony.*

b. *Rytualizm jest rodzajem społecznej mimikry.*

c. *Dominuje mimikra, dążenie do wygłaszania poglądów już sprawdzonych, "dobrze widzianych".*

8. wiek (AGE)

Przypadek ten dotyczy postrzegania siebie i innych ze względu na wiek, zwłaszcza w wypadku opozycji młody/stary. W tym aspekcie za metaforyczne można uznać znaczenie grzyb-3 – 'pogardliwie, lekceważące określenie starego, zrędliwego, niedołążnego człowieka' odwołujący się do nieco bezkształtnego, pomarszczonego wyglądu. Z drugiej strony mamy pampers-2 – bliskoznaczne z żółtodziób-2. Także określenie gaska-2 – idiotka, głupia, naiwna kobieta odwołuje się nie tylko do płci, ale i do wieku – wskazuje na niedojrzałość²⁸, por. (63).

(63) *Moja córka jest niemądrą gaską.*

Zdawała sobie sprawę, że to jeszcze gaska, [...]

Ta gaska, Adela, nie miała pojęcia, jak postępować z mężczyznami.

Jeśli one, te kozy, turkawki i gaski nieopierzone, rzeczywiście są ładne?

Za metafory związane z wiekiem uznajemy też przenoszenie określeń dotyczących wieku na pojęcia abstrakcyjne czy sytuacje (*(nie)dojrzałe zachowanie*).

²⁸Jednak uznane w *Słownosieci* za synonimiczne gęś-4 już tej cechy nie posiada.

9. upodobania (LIKING)

Znacznik ten ma zastosowanie dla wszelkich osobistych gustów, smaków, preferencji i hobby, a także społecznych mód, trendów i praktyk kulturowych. Oznaczamy tak odniesienia do rzeczy lub czynności opisywanych jako ulubione, szalone, popularne, albo przeciwnie: beznadziejne i w złym guście. Odniesienia do obciachu bądź też nowobogackich gustów będą podpadać jednocześnie pod znacznik **KLASA**, a jeśli w danym kontekście upodobania będą się wiązać z grupową przynależnością (np. do subkultury), stosujemy jednocześnie znacznik **SWÓJ/OBCY**.

10. poglądy (VIEWS)

W taki sposób znakujemy metaforyczne odniesienia do różnego rodzaju ideologii, religii czy wyznawanych wartości, a także do ludzi identyfikujących się z pewnymi poglądami w sposób ideowy i zagorzały, bądź przeciwnie: umiarkowany lub oportunistyczny. Jeśli w danym kontekście występuje także odniesienie do antagonistycznych grup wyznaczanych przez poglądy, uwzględniamy również znacznik **SWÓJ/OBCY**.

Przykład metafory związanej z poglądami stanowi apostoł-1, ambasador-2, siewca-2 ‘zwoleńnik, głosiciel jakiejś sprawy’, por. (64)²⁹. Znakować w ten sposób będziemy także określenie **beton** – (65) – grupa ludzi zatwardziała w swoich poglądach (w połączeniu z **JEDNOSTKA/GRUPA**, bo to grupa silnie jednorodna).

(64) a. *Gorący miłośnik i **apostoł** prostoty, życia na łonie przyrody i w ogóle sielskich człowieka pierwotnego obyczajów, [...]*

b. *Szybko przyjął rolę **ambasadora** kultury polskiej i pośrednika w kontaktach między amerykańskim i polskim rynkiem wydawniczym.*

c. *Rząd nowej Targowicy - **siewca** rozłamu i niezgody w narodzie.*

*Dalej ostrzegano nas przed szpiegami, prowokatorami i **siewcami** panicznych pogłosek [...]*

(65) *Mówiło się, że **beton** odsunie Jaruzelskiego i zrobi stan wyjątkowy.*

*Nie powinniście publikować wypowiedzi tak zatwardziałego **betonu** komunistycznego, jak prokurator Daniuk [...]*

*Ludzie lewicy są zakłopotani pomrukami totalitarnego lub narodowo-socjalistycznego **betonu**, w różnych gazetach - od "Gazety Wyborczej" po "Politykę" [...]*

Za związane z **POGLĄDAMI** można uznać metaforyczne mącić-1 ‘przenosić: psuć, zaburzać, naruszać, niszczyć, zakłócać, burzyć, wprowadzać niepokój i dysharmonię’³⁰ (w połączeniu z **JEDNOSTKA/GRUPA**, gdyż chodzi nie tylko o zmianę poglądów pojedynczych osób, lecz rozbić grupę).

(66) *Owszem, obijały mi się o uszy nazwiska Michnika, Kuronia, Modzelewskiego, którzy **mącili** także na naszym wydziale, ale nigdy nie próbowałam dociekać, o co im właściwie chodzi i na czym miałyby polegać pezetpeerowskie reformy. Zaraz na początku wydarzeń ukazał się list Komitetu Warszawskiego Partii, w którym Józef Kępa pisał, że w Gdańsku działają te same siły, które **mąciły** w 68 roku³¹. Ktoś go tak wychował jeszcze w GRU, ktoś skłania do takich kroków, podpuszcza, doradza, by **mącił** wśród Słowian swoją rosyjsko-azjatycko-bolszewicką, wielkoterytorialną ambicją. (I)*

²⁹Wszystkie te określenia zarówno w znaczeniu dosłownym, jak i przenośnym odnoszą się do ludzi. Zmianie ulega „zajęcie” inkorporowane w tych określeniach, w znaczeniu pierwotnym *siewca* siewa zboże, *ambasador* reprezentuje państwo, zaś *apostoł* to uczeń Chrystusa i głosiciel jego nauk.

³⁰Termin ten może być użyty w kontekście etnicznym, nie światopoglądowym, np. *Waszyngton wielokrotnie powtarzał, że Teheran mąci w Afganistanie i pozwala przenikać do Iranu uciekinierom z al-Qaidy.*

³¹68 rok jest tu topikiem, gdyż nie jest jedynie określeniem czasu, lecz metonimicznie wskazuje na wydarzenia marcowe.

Pewien problem stanowi określenie *twardogłowy*. *Słowniec* rozróżnia rzeczownik *twardogłowy* (hiponim zatwardzalec-1 i *wstecznik-1*) oraz przymiotnik (hiponim głupi-2, uparty-1), oba odnoszące się do osób, por. (67a). USJP zawiera analogiczne interpretacje tego wyrazu, natomiast w WSJP nie ma tego hasła.

Ustalenie, czy pierwotne jest znaczenie rzeczownikowe, czy przymiotnikowe nie jest istotne, żadnego z nich nie uznajemy za metaforyczne. Zastosowanie go do instytucji (67b) jest jedynie rozszerzeniem znaczenia, a nie metaforą. Jednak przeniesienie tego określenia na poglądy (67c) jest zabiegiem metaforycznym.

- (67) a. [...] *w szczecińskim Komitecie nie dominowali ani twardogłowi, ani liberałowie. Do zawatu niejednego twardogłowego miłośnika gatunku muzycy doprowadzili jednak numerem „A Bloodsword And A Colder Sun (pt. II of II)”, w którym perkusję zastąpił bit, zaś gitary elektroniczne – sample.*
- b. [*„Czy Klub będzie organizować nam wyjazdy do Warszawy w celu obrzucania jajami i farbą siedziby KRRiTV?” Walka ludzi kulturalnych z instytucją tak twardogłową jest skazana z góry na przegraną” - stwierdza pan Eligiusz, kustosz z Braniewa.*
- c. [...] *pod adresem broniącego dyscypliny budżetowej ministra finansów zewsząd padają zarzuty „twardogłowego dogmatyzmu”.*

11. inne (OTHER)

Taką wartość znacznika identity ma zastosowanie wtedy, gdy odniesiemy wrażenie, że metafora ma związek z kwestiami tożsamości, ale nie potrafimy jej zakwalifikować w sposób bardziej dokładny. Nie powinna współwystępować z innymi wartościami.

Na podstawie wybranych przykładów można by odnieść wrażenie, że większość metafor związanych z tożsamością stanowią określenia deprecjonujące. Jest jednak możliwe, że wcale nie są one częstsze, tylko bardziej wyraziste. Dlatego prosimy nie sugerować się tą własnością podczas anotacji. Liczymy także na to, że proces znakowania pozwoli znaleźć niestandardowe i niekonwencjonalne metaforyczne wyrażenia, które nie przyszłyby do głowy autorkom instrukcji.

Zależy nam, by utworzony w ten sposób podkorpus metafor przewidziany do dalszego znakowania i analizy był możliwie duży. Dlatego w razie wątpliwości, czy w danym wypadku występuje semantyczny związek ze sferą tożsamości, lepiej kontrowersyjne wyrażenie oznakować.

Literatura

Pragglejaz Group (2007) *MIP: A method for identifying metaphorically used words in discourse*, *Metaphor and Symbol*, t. 22, nr 1, s. 1–39.

G. J. Steen, A. G. Dorst, J. B. Herrmann, A. A. Kaal, T. Krennmayr, T. Pasma (2010) *A Method for Linguistic Metaphor Identification: From MIP to MIPVU*, nr 14 w: *Converging Evidence in Language and Communication Research*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

8 Tabela przykładów

Na koniec chcemy przedstawić tabelę, w której zawarte zostały (prawie) wszystkie przykłady zaprezentowane w niniejszej instrukcji. W jednej linii wpisany jest numer przykładu (wraz ze stroną), a obok tekst przykładu. W kolejnych wierszach widnieją poszczególne nośniki i ich topiki wraz z wartościami w s z y s t k i c h kategoriach wyrażen metaforycznych, które w danym przykładzie wystąpiły. Jako nośnik i topik prezentujemy formę tekstową, a nie lemat, ze względu na możliwość kilku wystąpień w zdaniu (związczą w wypadku zaimków).

Numer	Cytat									
	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity		
1a s. 5, 16 s. 16	pasztet	<i>Patrzcie, jak ona wygląda – złości się bardziej i bardziej. – Nie dość, że pasztet, to czubek z niej jest.</i>	niej	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	–	gender
1b	wielorybku pasztet	<i>- Jesteś, mój tłuściutki wielorybku? - wymamrotał od progu. Nie odezwała się. - Gdzie mój domowy pasztet się schował?! [...]</i>	brak (??) brak (??)	word word	simple simple	depersonif. depersonif.	self_cont. self_cont.	novel standard	– +	gender gender
1c	pasztetów	<i>czy istnieje jakaś niepisana umowa, że lekarki mają być paskudne? czy to na prawdę musi być zawód dla sfrustrowanych pasztetów z krzywą gębą?</i>	lekarcki	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	–	gender
1d	pasztecie przeterminowanym	<i>Chociaż być może optacaloby mu się zakochać w przeterminowanym pasztecie z własnym pałacem.</i>	z własnym pałacem pasztecie	word word	simple elabor.	depersonif. depersonif.	self_cont. self_cont.	standard novel	– –	gender gender, sex.
1e	pasztet ciężki	<i>Dzisiaj będę miała ciężki pasztet: ojciec zapowiedział się na wieczór.</i>	ojciec zapowiedział się [...] pasztet	word word	simple elabor.	other other	self_cont. self_cont.	standard standard	– –	— —
1f	pasztetu wybrnąć	<i>[...] zacząłem liczyć, że być może uda mi się jakoś wybrnąć z tego pasztetu.</i>	brak tego pasztetu	word word	simple mixed	other other	self_cont. self_cont.	standard standard ^d	– –	— —

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
1g	Cały front w dość chaotycznym odwróceniu, a tu nagle wali mu się na biedną walijską głowę pasztet w postaci trzech jeńców, którzy w dodatku utrzymują, że chcą na ochotnika do alianckiej armii.							
pasztet	trzech jeńców	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	—
1h	Jak sądzę, będziemy mieli kolejny pasztet z wizerunkiem naszego kraju i znów się na kogoś za coś obrażamy.							
wizerunkiem pasztet	naszego kraju wizerunkiem [...]	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	—
		word	mixed	reification	self_cont.	standard	—	fr./foe, ethnic.
1i	Myslił Pan że skąd cały ten dzisiejszy pasztet z bezrobociem [...]							
pasztet	bezrobociem	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	—
1j	Pacyfista Echnaton zostawił w spadku niezły pasztet : pusty skarbiec i Hetytów za progium.							
pasztet	pusty skarbiec [...]	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	—
spadku	niezły pasztet	word	mixed	other	self_cont.	external ^b	—	—
progium	brak	word	simple	other	self_cont.	external ^b	—	friend/foe
1k s. 5	Na dłuższą metę nie są one w stanie współdziałać - lecz doraźnie, jak się okazało, potrafiły stworzyć groteskowe nieświęte przymierze, aby wyszykować nam pasztet , na który tak niewiele Amerykanów ma apetyt.							
40a s. 25	Doraźnie, jak się okazało, potrafiły stworzyć groteskowe nieświęte przymierze. Przyszłykowały nam pasztet , na który tak niewiele Amerykanów ma apetyt.							
stworzyć pasztet apetyt	groteskowe [...] przymierze	word	simple	other	self_cont	standard	—	friend/foe
	brak	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	—
	pasztet	word	elabor.	other	self_cont.	standard	+	—
1l	Za każdym razem spisaliśmy protokół na fałszywych blankietach opatrzonych fałszywymi pieczęciami i nieczytelnymi podpisami, po czym pasztet taki składaliśmy Anglikom, z głębokim zaufaniem, że oni już resztę formalności załatwią.							
pasztet	protokół [...]	word	simple	reification	self_cont.	novel	—	—
składaliśmy	pasztet taki	word	mixed	reification	self_cont.	standard	—	—
głębokim	zaufaniem	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	friend/foe

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
1m s. 5, 15 s. 16	<i>W czasach otwartych granic jest naiwnością myśleć, że można wysmażyć autoreklamowy pasztet i zaproponować go do konsumpcji poważnym ludziom z MKOL.</i>							
40b s. 25	<i>Można wysmażyć taki pasztet i zaproponować go do konsumpcji poważnym ludziom? W czasach otwartych granic?</i>							
otwartych pasztet wysmażyć konsumpcji	granic autoreklamowy pasztet pasztet	word	simple	reification	self_cont.	standard	-	friend/foe
		word	simple	reification	self_cont.	novel	-	---
		word	elabor.	reification	self_cont.	standard	-	---
		word	elabor.	other	self_cont.	novel	+	---
1n	<i>W tym samym tomie mamy jeszcze taki pasztet z sieczki jak "aktualne zagadnienia estetyki marksistowsko-leninowskiej w pracach radzieckiej historii sztuki" pióra radzieckiej siostrzycy pani Dmitrijewej.</i>							
pasztet z sieczki sieczka	aktualne zagadnienia [...] aktualne zagadnienia [...]	phrase	elabor.	reification	self_cont.	novel	-	views
		word	simple	reification	self_cont.	standard	-	views
1o	<i>W praktyce więc prefekt kongregacji, dowiadując się o przyrządzonym za jego plecami pasztecie, godzi się z jego smakiem, nawet jeżeli w głębi duszy uważa go za zbyt pikantny lub mdły.</i>							
pasztecie przyrządzonym smakiem głębi pikantny mdły	brak pasztecie pasztecie duszy smakiem smakiem	word	simple	reification	self_cont.	novel	-	---
		word	elabor.	other	self_cont.	standard	-	---
		word	elabor.	other	self_cont.	standard	+	---
		word	simple	other	self_cont.	external ^a	-	indiv./group
		word	elabor.	other	self_cont.	novel	+	---
		word	elabor.	other	self_cont.	standard	+	---
1p s. 5, 6b s. 8	<i>Inni psioczq, że autor zbyt daleko się posunął w swoich fobiach i napisał niestrawny pasztet.</i>							
się posunął pasztet niestrawny	swoich fobiach brak pasztet	phrase	simple	other	self_cont.	standard	-	views
		word	simple	other	self_cont.	novel	-	---
		word	elabor.	other	self_cont.	standard	-	views
2a s. 6	<i>Gramy Beethovena, dziś nawet idą tradycyjnie koncerty fortepianowe.</i>							
idą	koncerty fortepianowe	word	simple	animisation	self_cont.	standard	-	---
9a s. 9	<i>Gramy tradycyjnie koncerty fortepianowe, dziś nawet idzie Beethoven.</i>							
idzie	Beethoven	word	simple	animisation	self_cont.	standard	-	---

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
3 s. 7	Czy to oznacza, że zliberalizowała się tam gospodarka, kwitnie kapitalizm a ludziom żyje się dostatniej? [...] gdzie nie spojrzeć, wszędzie kwitnie sobie kapitalizm i prawo silniejszego .							
kwitnie spojrzeć	kapitalizm (...) brak	word word	simple simple	other other	self_cont. self_cont.	standard novel	— —	views, class views
4 s. 7	Uczestnicy dyskusji zgodnie twierdzili, że są świadkami więdnięcia kapitalizmu .							
więdnięcia	kapitalizmu	word	simple	other	self_cont.	standard	—	views, class
4	niektórzy komunistyczni zbrodniarze [...] postanowili podjąć próbę zaszczeplenia więdnącego komunizmu na ciągłe żywym pniu nacjonalistycznym .							
więdnącego pniu	komunizmu nacjonalistycznym	word word	simple simple	other other	self_cont. self_cont.	standard external ^b	— —	views, class views, ethnic., friend/foe views views
żywym zaszczepienia	pnium nacjonalistycznym [...] komunizmu, żywym pniu [...]	word word	elabor. elabor.	other other	self_cont. self_cont.	standard novel	— —	views views
4	Wśród wartości, które różnią rozkwit kultury antycznej od renesansowego buntu , największą były niewątpliwie obudzone w procezie przekwitania feudalizmu nowe siły społeczne .							
rozkwit obudzone siły przekwitania	kultury antycznej nowe siły społeczne społeczne feudalizmu	word word word word	simple mixed simple simple	other animisation reification other	self_cont. self_cont. self_cont. self_cont.	standard novel novel standard	— — — +	views indiv./group indiv./group views, class
5 s. 7, 11 s. 12	Do Polski kapitalizm wjechał czolgim i kompletnie nas staranował .							
wjechał czolgim staranował	kapitalizm kapitalizm	phrase word	simple simple	personific. personific.	self_cont. self_cont.	novel novel	— +	views, class views, class
6a s. 8	- A może rzeczywiście ta szmata coś zrobiła?							
szmata	brak	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	—	gender

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
7 s. 8, 13 s. 13, 45 s. 27	Wszystkie organizmy żyjące na Ziemi zbudowane są z białek . Te z kolei skonstruowane są z mniejszych cegiełek - opartych na „rusztowaniu” z węglą aminokwasów.							
zbudowane cegiełek skonstruowane rusztowaniu oparte	organizmy [...], białek aminokwasów białek, cegiełek węgla cegiełek, rusztowaniu	word	relat.	other	self_cont.	standard	-	---
		word	simple	other	self_cont.	novel	-	---
		word	elabor.	other	self_cont.	novel	+	---
		word	simple	other	self_cont.	novel	-	---
		word	elabor.	other	self_cont.	novel	+	---
14b s. 14	Wedle teorii Dany Scully wirus znany jako „czarny olej” mógł trafić na Ziemię na meteorze wraz z pierwotnymi cegielkami chemicznymi , z których później powstało życie.							
cegielkami	chemicznymi	word	simple	other	self_cont.	novel	-	---
8 s. 9, 44a s. 9 44b	<i>Helium jest to zapach pełny, który rozwija się cały czas w miarę noszenia, nie blaknie i uwodzi wciąg na nowo.</i> <i>Helium jest to zapach pełny. Rozwija się cały czas w miarę noszenia, nie blaknie i uwodzi wciąg na nowo.</i>							
pełny	zapach	word	simple	reification	self_cont.	standard	-	liking
rozwija się	zapach	phrase	simple	other	self_cont.	standard	+	liking
noszenia	zapach	word	simple	reification	self_cont.	novel	+	liking
blaknie	zapach	word	simple	reification	self_cont.	novel	+	liking
uwodzi	zapach	word	simple	personific.	self_cont.	external ^b	+	liking, sexual.
9b s. 9	<i>Ma się zakochać w przeterminowanym pasztecie z <u>dużym majątkiem</u>.</i>							
pasztecie	z dużym majątkiem	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	-	gender
przeterminowanym	pasztecie	word	elabor.	depersonif.	self_cont.	novel	-	gender, sex.
14a s. 14	[...] <i>nie zamieczywał niczego by wypchnąć cegielkę w strukturze całej piramidy.</i>							
cegielkę	zadanie	word	simple	reification	self_cont.	novel	-	---
piramidy	brak	word	simple	reification	self_cont.	external ^b	+	---
17 s. 17, 46a s. 27	<i>Wyrosła na fundamencie <u>rodziny</u> <u>wspartej na jednym filarze</u>.</i>							
fundamencie	rodziny	word	simple	reification	self_cont.	standard	-	family
filarze	rodziny	word	simple	reification	self_cont.	standard	-	family
wspartej na jednym	rodziny	phrase	elabor.	reification	self_cont.	novel	+	family
filarze								

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
46b		<i>Wyrosła na fundamencie <u>rodziny</u> <u>niepełnej</u>. Wyrosła na fundamencie <u>rodziny</u>, w której matka samotnie borykała się z życiem.</i>						
fundamencie niepełnej	rodziny rodziny	word word	simple simple	reification reification	self_cont. self_cont.	standard standard	- -	family family
17 s. 17		<i>Po pierwsze, że <u>miłość</u> jest fundamentem <u>ludzkiego życia</u>.</i>						
fundamencie	miłość, ludzkiego życia	word	relat.	reification	self_cont.	standard	-	sexuality
18 s. 17		<i>Napakowane owocem, <u>muskularne</u> niczym Sylvester Stallone <u>wina</u>.</i>						
Napakowane muskularne niczym Sylvester Stallone	owocem, wina wina	word phrase	layered elabor.	other reification	self_cont. self_cont.	novel novel	- +	— gender
26 s. 21		<i>Napakowane owocem, <u>muskularne</u> <u>wina</u>.</i>						
Napakowane muskularne	owocem, wina wina	word word	layered simple	other reification	self_cont. self_cont.	novel novel	- +	— gender
20 s. 18		<i>Pozbawiona <u>opiekuńczych</u> skrzydeł <u>babć</u> i <u>cioc</u> <u>idzie</u> pod <u>prąd</u>.</i>						
skrzydeł	babć i cioc	word	simple	animisation	self_cont.	standard	-	indiv./group, family
prąd idzie	brak prąd	word word	simple mixed	reification other	self_cont. self_cont.	standard standard	- -	— indiv./group
21 s. 19		<i><u>Hedonist</u> <u>Rose</u> to pełna dziewczęcego uroku towarzysząca, która spędzi z Tobą przy butelce wina cały dzień, od niechętnia rzucając zalotne spojrzenia i chichocząc. Od początku myślisz, że wszystko o niej wiesz, ale ciagle wprowadza cię z błędem. [...]</i>						
pełna dziewczęcego uroku [...]	Hedonist Rose	text	—	personific.	—	—	-	liking, gender
22 s. 19		<i>Wszakże trwał wojna, <u>dezinformacja</u> to oręż, [...]</i>						
oręż	dezinformacja	word	simple	reification	self_cont.	standard	-	views
23 s. 19		<i>I <u>кто</u> jest tutaj świnia - <u>on</u>, <u>Aureliusz</u>?</i>						
świnia	Aureliusz	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	-	indiv./group

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
23 s. 19	<i>Ale <u>świnia</u> z tego gościa.</i>							
świnia	gościa	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	—	indiv./group
27 s. 21	<i>Szczególnie na tle rymowanej <u>sieczki</u>, <u>kruszonego siana</u>, [...] które w roku obecnym <u>sypią się wśród młodych i najmłodszych</u>, wypętniając rolę^e tzw. <u>ruchu w poezji</u>.</i>							
sieczki	rymowanej	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	Liking
kruszonego siana	brak	phrase	simple	reification	self_cont.	novel	+	Liking
sypią się	rymowanej sieczki [...]	phrase	elabor.	reification	self_cont.	standard	—	—
ruchu	poezji	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	views, liking
30b s. 22	<i>Za <u>ruin</u> <u>mojego świata</u> <u>szczerzyła zęby</u> <u>okrutna prawda</u>.</i>							
ruin	mojego świata	word	simple	reification	self_cont.	external ^c	—	other
okrutna	prawda	word	simple	personific.	self_cont.	standard	—	—
szczerzyła zęby	ruin, prawda	phrase	mixed	animisation	self_cont.	novel	—	—
30a	<i>Zdarzały mi się takie chwile, kiedy <u>świat</u> <u>walił się z hukiem</u>, a za <u>ruin</u> <u>szczerzyła zęby</u> <u>najokrutniejsza z prawd</u>.</i>							
walił się z hukiem	świat	phrase	elabor.	reification	self_cont.	standard	—	other
ruin	świat	word	simple	reification	self_cont.	novel	—	other
najokrutniejsza	prawd	word	simple	personific.	self_cont.	standard	—	—
szczerzyła zęby	ruiny, prawda	phrase	mixed	animisation	self_cont.	novel	—	—
32	<i>Jak <u>gdymy</u> zaś na <u>urągowisko</u> <u>klecone</u> <u>widmo</u> <u>polsko-niemieckiej ugody</u> <u>szczerzyło zęby</u> <u>w uśmiechu</u> <u>coraz to bardziej sztyderym</u>.</i>							
grubym sztychem	brak	phrase	elabor.	reification	self_cont.	novel	—	—
widmo	polsko-niemieckiej ugody	word	simple	personific.	self_cont.	standard	—	friend/foe
klecone	widmo [...]	word	elabor.	reification	self_cont.	standard	—	friend/foe
szczerzyło zęby [...]	widmo [...]	phrase	elabor.	personific.	self_cont.	novel	—	friend/foe
33 s. 23	<i>Tyle <u>innych</u> <u>burgundów</u> z lat 90-tych <u>cierpi na sklerozę</u> i <u>haluksy</u></i>							
cierpi na [...]	burgundów	phrase	elabor.	personific.	self_cont.	novel	—	Liking
34 s. 24	<i>Przecenia <u>własne siły</u> i <u>lekceważy</u> <u>niebezpieczeństwo</u> <u>szczerzące zęby</u> <u>za każdego kamienia</u>.</i>							
szczerzące zęby	niebezpieczeństwo	phrase	simple	animisation	self_cont.	novel	—	—

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convent.	contin.	identity
35 s. 24	<i>Most nad torami kolejowymi wciągnął jeszcze</i>	<i>szczerzył zęby pozrywanych przęseł, żelastwa i kamieni.</i>						
szczerzył zęby	most [...], pozrywanych przęseł [...]	phrase	relat.	animisation	self_cont.	novel	—	—
36 s. 24	<i>Durny Szczebielewicz jadł ci z ręki i jeszcze</i>	<i>warczał na każdego, kto rzucił krzywe spojrzeńie.</i>						
warczał	Durny Szczebielewicz	word	simple	animisation	self_cont.	standard	—	friend/foe
krzywe	spojrzeńie	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	friend/foe
rzucił	krzywe spojrzeńie	word	elabor.	reification	self_cont.	standard	—	friend/foe
37 s. 24	<i>Dzięki temu dostajemy muzykę przesiąkniętą brudem i spalinami</i>							
przesiąkniętą [...]	muzykę	phrase	simple	reification	self_cont.	novel	—	liking
40c	<i>Niedobrze mi od tego pasztetu z sieczki! Co też ta Dmitrijewa napisała!</i>							
pasztet z sieczki	brak	phrase	elabor.	reification	contextual	novel	—	views
sieczka	brak	word	simple	reification	contextual	standard	—	views
Niedobrze	pasztetu [...]	word	elabor.	reification	contextual	novel	—	views
41 s. 25	<i>I wino, białe wino — chłodne, lekkie, półwytrawne. (o zapachu perfum)</i>							
wino [...]	brak	text	—	—	contextual	—	—	liking
42 s. 26	<i>W kwadracie o boku 5 cm na przeciwnych bokach zbudowano trójkąty równoboczne położone wewnątrz kwadratu.</i>							
zbudowano	trójkąty	word	simple	reification	self_cont.	external ^a	—	—
43 s. 26	<i>Santo Stefano i Santo Stefano Riserva to wina głębokie, długie, eleganckie, o twardej ramie garbników, a zarazem mięsistej, sutej materii.</i>							
głębokie	wina	word	simple	other	self_cont.	novel	—	liking
długie	wina	word	simple	other	self_cont.	novel	+	liking
eleganckie	wina	word	simple	personific.	self_cont.	novel	+	liking
twardej ramie	wina, garbników	phrase	relat.	other	self_cont.	novel	+	liking
materii	wina	word	simple	other	self_cont.	novel	—	liking
mięsistej	materii	word	elabor.	other	self_cont.	novel	—	liking
sutej	materii	word	elabor.	other	self_cont.	novel	+	liking

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
47 s. 28		<i>wyszła za mąż za młodszego o kilka lat sportowca, Andrzeja, dwudziestoletnie śniade ciacho, [...]</i>						
ciacho	młodszy [...]	word	simple	depersonalif.	self_cont.	standard	—	gender, sex., age
48 s. 29		<i>– Po miesiącu zaczęło między nami iskrzyć – wspomina B. – Tak, to był romans.</i>						
iskrzyć	nami	word	relat.	reification	self_cont.	standard	—	sexuality
	<i>Niemal od razu między młodymi zaiskrzyło [...]</i>							
zaiskrzyło	młodymi	word	relat.	reification	self_cont.	external ^c	—	sexuality
49 s. 29		<i>To samo dotyczy młodych panów klejących się do starszych pań</i>						
klejących się	młodych panów, starszych pań	phrase	relat.	reification	self_cont.	standard	—	gender, sex., age
50 s. 29		<i>[...] przekonamy się, czy umie malować z jajami, czy też nadaje się tylko do pacykowania świętych obrazków, [...]</i>						
z jajami	malować	phrase	simple	other	self_cont.	external ^f	—	sex., liking
51a s. 29		<i>Widocznie dlatego niektórzy postowie robią taką wiochę na Wiejskiej w Warszawie.</i>						
wiochę	brak	word	simple	other	self_cont.	standard	—	fr./foe, class
51b		<i>Jego muzyka to totalna wiocha, [...]</i>						
wiocha	Jego muzyka	word	simple	other	self_cont.	standard	—	friend/foe, liking, class
52 s. 29		<i>I tutaj należy szukać głębszych przyczyn oziebienia stosunków między Moskwą i Brukselą.</i>						
głębszych oziebienia	przyczyn [...] stosunków [...]	word word	simple relat.	reification other	self_cont. self_cont.	standard standard	— —	friend/foe
	<i>Ale - mimo politycznego ocieplenia między Belgradem a Zagrzebiem - na serbsko-chorwacki sojusz przeciwko Muzulmanom raczej się nie zanosi.</i>							
ocieplenia	Belgradem, Zagrzebiem	word	relat.	other	self_cont.	standard	—	friend/foe

Nośnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
53 s. 30	– W mediach coraz głośniej o <i>iskrzeniu</i> między <i>SLD</i> a <i>Partią Demokratyczną</i> [...]]							
iskrzeniu głośniej	SLD, Partią [...]] iskrzeniu [...]]	word word	relat. mixed	reification other	self_cont. self_cont.	standard standard	– –	fr./foe, class —
zaiskrzyło	<i>Otwarcie między pomorskimi liderami PiS zaiskrzyło w czerwcu.</i>							
	pomorskimi liderami PiS	word	relat.	reification	self_cont.	external ^c	–	fr./foe, class
54 s. 30	<i>Do tego prawo to chroni rozmaitej maści czarnuchów, żydziuchów, czy brudasów a jest niedobre dla faszystów.</i>							
brudasów maści	brak czarnuchów, [...]]	word word	simple mixed	other reification	self_cont. self_cont.	standard external ^a	– –	ethnicity ethnicity
55 s. 30	<i>Za głupi jesteś, żeby coś przewidywać - zwykły cygan z ciebie i tyle.</i>							
cygan	ciebie	word	simple	other	self_cont.	standard	–	ethnicity
56 s. 30	<i>A więc, pani sędzio, po to, aby te papugi wzajemnie się dogadały, z moją krywdą, ja nie zaryzykuję.</i>							
papugi	brak	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	–	class
57 s. 30	<i>Wszak nie dla tanich splendorów podjęta się swego trudu.</i>							
tanich	splendorów	word	simple	reification	self_cont.	standard	–	class
zamkniętych taniocę	<i>Taniocę blichtru bankietów i zamkniętych imprez z udziałem tzw. VIP-ów widzę bowiem tylko warszawiacy, [...]</i>							
	imprez [...]] blichtru bankietów [...]]	word word	simple mixed	reification reification	self_cont. self_cont.	standard novel	– –	fr./foe, class class, liking
58 s. 31	<i>Honoratka zawsze była za, z prądem, Tońcia – zawsze przeciw, pod prąd.</i>							
prąd	brak	word	simple	reification	self_cont.	standard ^g	–/+	indiv./group
59 s. 31	<i>[...] Kuroń nie poradzi sobie z wilkami, będzie musiał kluczyć, lawirować, kłamać, [...]</i>							
wilkami kluczyć lawirować	brak brak brak	word word word	simple relat. relat.	animisation other other	self_cont. self_cont. self_cont.	novel standard ^h external ^a	– – +	friend/foe indiv./group indiv./group

Nosnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
60 s. 31 pasożytem budowanie	<i>Nie interesuje mnie bowiem budowanie relacji z kłamcą i pasożytem.</i> brak relacji [...]	word word	simple mixed	animisation reification	self_cont. self_cont.	standard standard	— —	indiv./group indiv./group, friend/foe
61 s. 31 odstawać	<i>Nowicjusze wyraźnie odstają od bywalców, nieśmiało czają się na uboczu.</i> Nowicjusze, bywalców	word	relat.	other	self_cont.	standard	—	indiv./group, friend/foe
62a s. 31 mimikra	<i>Na domiar złego był słaby fizycznie, niezdolny do skutecznego przeciwdziałania, mimikra stanowiła więc jedyny środek obrony.</i> jedyny środek obrony	word	simple	animisation	self_cont.	external ^a	—	indiv./group, friend/foe
62b mimikry	<i>Rytualizm jest rodzajem społecznej mimikry.</i> Rytualizm, społecznej	word	relat.	animisation	self_cont.	external ^a	—	indiv./group
62c mimikra	<i>Dominuje mimikra, dążenie do wygłaszania poglądów już sprawdzonych, "dobrze widzianych".</i> dążenie [...]	word	simple	animisation	self_cont.	external ^a	—	ind./gr., views
63 s. 31 gąską	<i>Moja córka jest niemądrą gąską.</i> córka	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	—	gender, age
kozy turkawki gąski nieopierzone	<i>Jeśli one, te kozy, turkawki i gąski nieopierzone, rzeczywiście są ładne?</i> one one one gąski	word word word word	simple simple simple elabor.	depersonif. depersonif. depersonif. depersonif.	self_cont. self_cont. self_cont. self_cont.	standard external ^c standard standard	— — — —	gender, age gender, age gender, age age
64 s. 32 apostol gorący	<i>Gorący miłośnik i apostoł prostoty, życia na tonie przyrody i w ogóle sielskich człowieka pierwotnego obyczajów, [...]</i> prostoty [...] miłośnik [...]	word word	simple mixed	other other	self_cont. self_cont.	standard standard	— —	views views

Nosnik	Topik	text_f.	struct.	characterist.	context.	convention	contin.	identity
64 (cd.)		<i>Szybko przyjął rolę ambasadora kultury polskiej [...]</i>						
ambasadora	kultury [...]	word	simple	other	self_cont.	standard	—	views, fr./foe
siewca		<i>Rząd nowej Targowicy - siewca rozłamu i niezgody w narodzie.</i>						
	rozłamu [...]	word	simple	other	self_cont.	standard	—	views, fr./foe
65 s. 32		<i>Mówiło się, że beton odsunie Jaruzelskiego i robi stan wyjątkowy.</i>						
beton	brak	word	simple	depersonif.	self_cont.	standard	—	ind./gr., views
odsunie	beton, Jaruzelskiego	word	mixed	reification	self_cont.	standard	—	friend/foe
66 s. 32		<i>Ouszem, obijały mi się o uszy nazwiska Michnika, Kuronia, Modzelewskiego, którzy "mącili" także na naszym wydziale, [...]</i>						
mącili	naszym wydziale	word	simple	other	self_cont.	standard	—	ind./gr., views, friend/foe
		<i>[...] w Gdańsku działają te same siły, które mąciły w 68 roku</i>						
siły	brak	word	simple	reification	self_cont.	novel	—	indiv./group
mąciły	naszym wydziale	word	simple	other	self_cont.	standard	—	ind./gr., views, friend/foe
67 s. 33		<i>[...] pod adresem broniącego dyscypliny budżetowej ministra finansów zewsząd padają zarzuty "twardogłowego dogmatyzmu".</i>						
dyscypliny	budżetowej	word	simple	other	self_cont.	novel	—	—
broniącego	dyscypliny [...]	word	mixed	personfic.	self_cont.	standard	—	views, ind./gr.
twardogłowego	dogmatyzmu	word	simple	personfic.	self_cont.	novel	—	(jak wyżej)
padają	zarzuty [...]	word	simple	reification	self_cont.	standard	—	(jak wyżej)

^a Uwzględnione w USJP oraz w WSJP.

^b Uwzględnione jedynie w WSJP.

^c Uwzględnione jedynie w USJP.

^d W *Słowności* uwzgl. jedynie znaczenie przenośne, znaczenie pierwotne (dosłowne) w USJP lub WSJP.

^e Niestandardowe użycie wyrazu *wypetnić* zamiast typowego zwrotu *petnić rolę*, bez znamion metaforyczności.

^f W WSJP jest uwzględniona forma *z jajem pot.* «peten inwencji i zabawny» (Można zrobić pismo ogólnopolskie z jajem, z ikłą [...]).

^g W *Słowności* uwzględnione jest zarówno z prądem-2, jak i pod prąd-1, choć właściwego znaczenia dla *prąd* nie ma.

^h We wszystkich słownikach przenośne znaczenie *kluczyć* ograniczone jest do mówienia, co wydaje się zbyt zawężające, jednak to chyba jest to znaczenie o kto©e chodzi. Dziwi jednak inny opis *lawitować*.